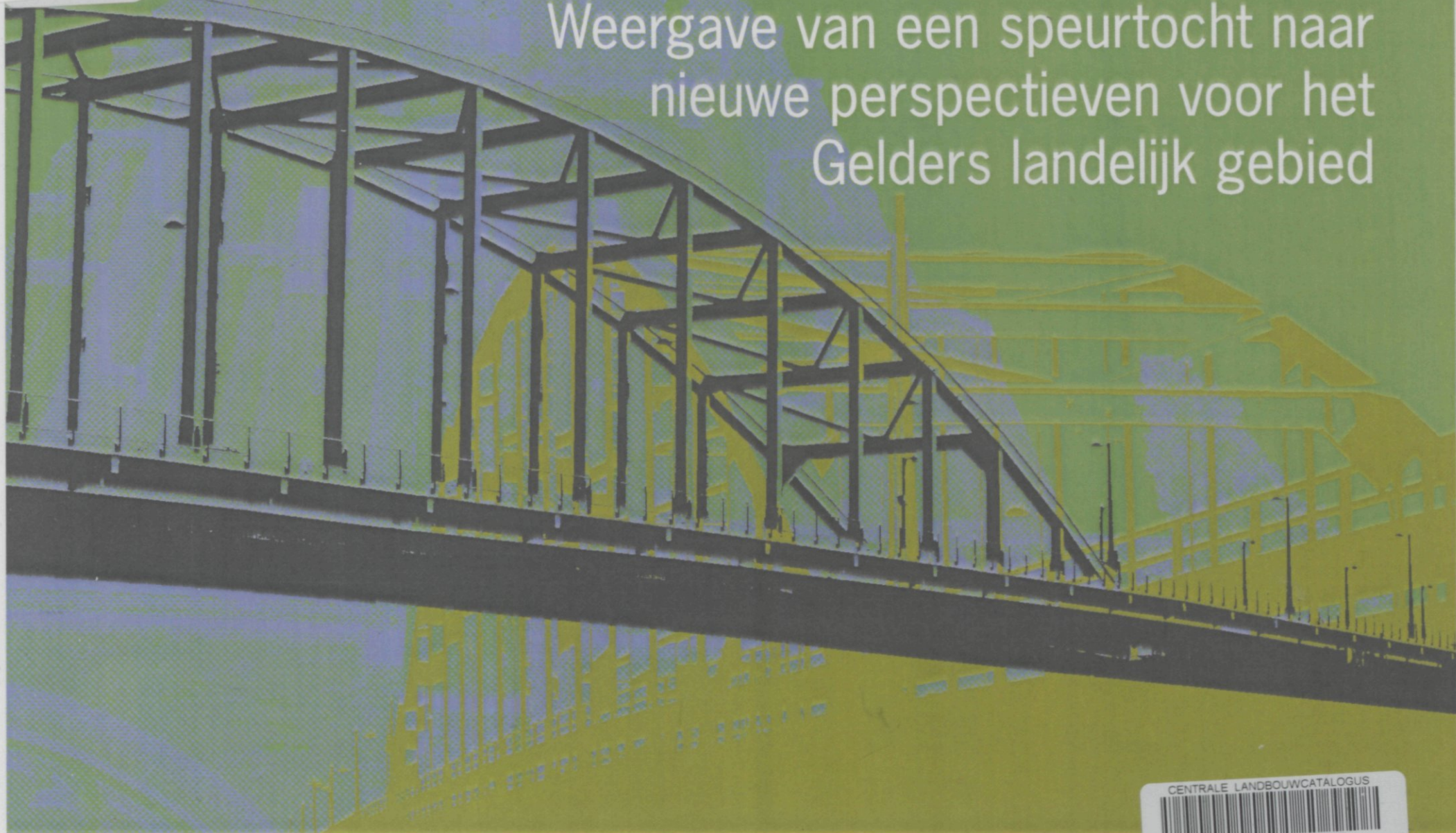

NN31844.0674

...we bruggen naar de toekomst

Weergave van een speurtocht naar
nieuwe perspectieven voor het
Gelders landelijk gebied

CENTRALE LANDBOUWCATALOGUS

0000 0930 3229

Nieuwe bruggen naar de toekomst

Weergave van een speurtocht naar
nieuwe perspectieven voor het
Gelders landelijk gebied

*" Het landelijk gebied is voor iedereen"
Eusebiuskerk, 16 januari 2003*

Dumont, M.J., R. Groot, R.R.G. Schröder, P.J.A.M. Smeets en H. Smit, 2003. *Nieuwe bruggen naar de toekomst. Weergave van een speurtocht naar nieuwe perspectieven voor het Gelders landelijk gebied.* Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 674, 48 blz.

Verslag van een kort en intensief visievormingstraject over de toekomst van het Gelders landelijk gebied, op initiatief van het huidige college van GS, samen met maatschappelijke partijen en leden van Provinciale Staten. Doel was te komen tot breed gedragen bouwstenen voor de nieuwe beleidsagenda voor de toekomst van het platteland in Gelderland.

Via het identificeren van onzekere trends met grote impact voor het provinciaal beleid en het maken van vier omgevingsscenario's, zijn de deelnemers gekomen tot vier extreme toekomstbeelden 2025 voor Gelderland. Deze toekomstbeelden zijn gebruikt om inzicht te krijgen in de bandbreedte van ontwikkelingen waar goed beleid op dient in te spelen. Het traject heeft geleid tot zes robuuste beleidsstrategieën, die de betrokken (KOMBI) partijen kunnen gebruiken bij vervolgstappen.

Trefwoorden: Gelderland, toekomstbeeld, landelijk gebied, visievorming, atelierbenadering, beleidsstrategieën, water, landbouw, economie, kennis, natuur, milieu, infrastructuur, wonen.

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door € 21,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 674. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2003 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte.
Postbus 47, NL-6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 47 47 00; fax: (0317) 41 90 00.
E-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Projectnummer 12368.01

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen, februari 2003

I N H O U D

VOORWOORD	5
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	9
2. WERKPROCES	11
2.1 Algemeen	11
2.2 Over scenario's en beleid	11
2.3 Deelnemende partijen	11
2.4 Werkwijze	11
3. RESULTATEN STARTWORKSHOP	13
3.1 Posters	13
3.2 Overkoepelende vraagstelling	16
3.3 Autonome trends	17
3.4 Selectie belangrijkste trends	17
4. RESULTATEN WERKATELIER	19
4.1 Vier toekomstbeelden	19
I Gelderland als lonkend perspectief	19
II Kiezen moet ..... en verdelen	23
III Ruimte voor ontwikkeling op eigen kracht	27
IV De omkering	31
4.2 Beleidsstrategieën per toekomstbeeld	34
5. RESULTATEN SLOTWORKSHOP	37
5.1 Naar zes robuuste beleidsstrategieën	37
5.2 Toelichting zes robuuste strategieën	38
6. MOGELIJKE VERVOLGSTAPPEN	41
6.1 Inleiding	41
6.2 Robuuste strategieën per thema	41
6.3 Robuuste strategieën per regio	42
6.4 Concretiseren via projecten met KOMBI partijen	42
BIJLAGE	45

Het voorliggende rapport is het resultaat van een aantal workshops en een werkatelier die in januari 2003 hebben plaatsgevonden. Op 19 februari 2003 is dit rapport door Statenleden die aan het werkproces hebben deelgenomen aangeboden aan alle fractievoorzitters van de Provinciale Staten en aan de Commissaris van de Koningin van de provincie Gelderland.

Op 11 maart 2003 vinden de Provinciale Staten verkiezingen plaats. Dit rapport is bedoeld als bouwsteen voor de beleidsagenda van de komende statenperiode. De Commissaris van de Koningin is gevraagd er op toe te zien dat het gedachtegoed uit het rapport na de verkiezingen ook daadwerkelijk wordt opgepakt.

In het landelijk gebied vinden ingrijpende veranderingen plaats. Dat vraagt meer dan ooit om een heldere kijk op de vraag welke kant we op kunnen en willen gaan. Daarom heb ik het initiatief genomen om een visie te ontwikkelen op een 'vitaal platteland', die breed gedragen wordt in Gelderland.

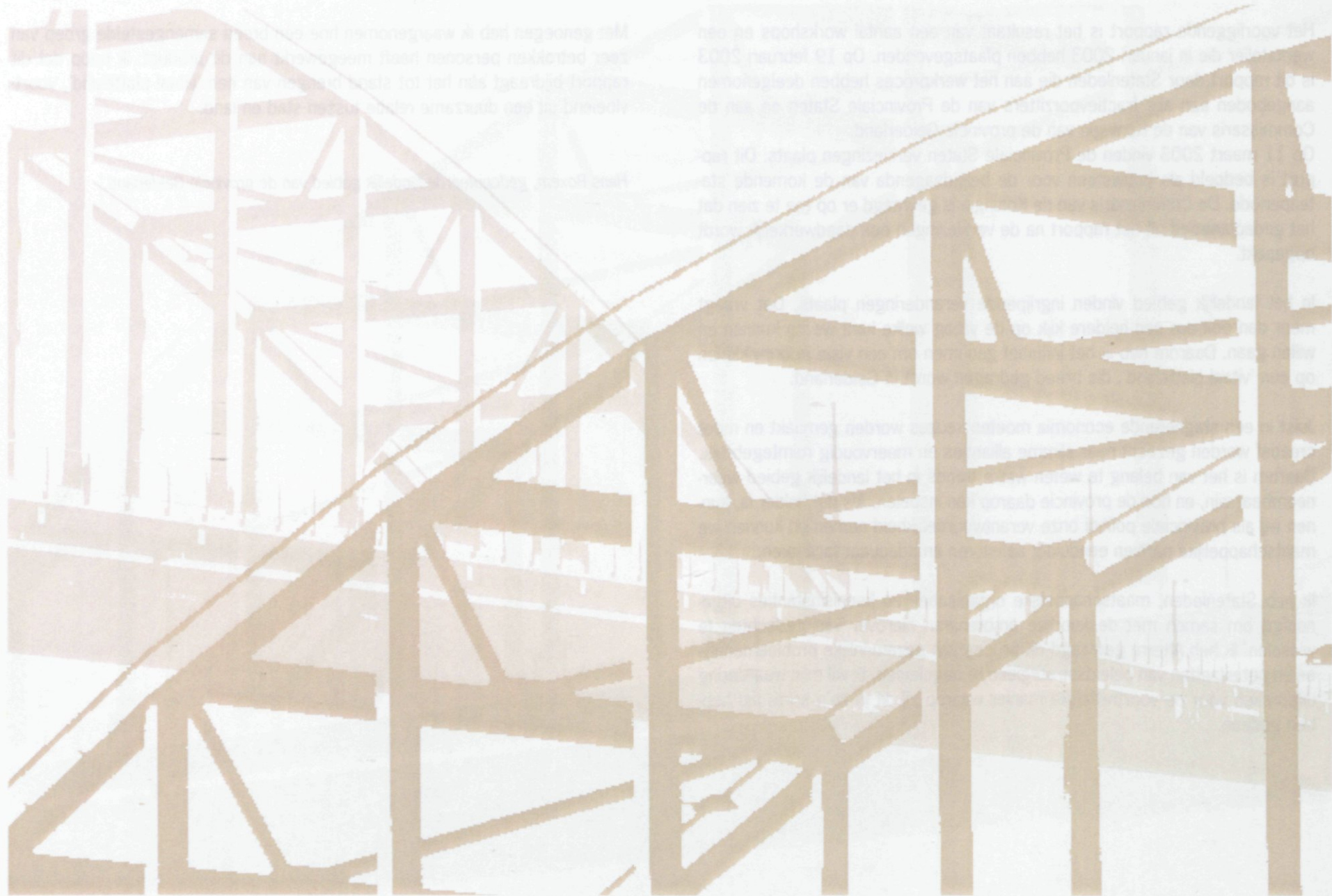
Juist in een stagnerende economie moeten keuzes worden gemaakt en moet creatief worden gezocht naar slimme allianties en meervoudig ruimtegebruik. Daarom is het van belang te weten welke trends in het landelijk gebied waarneembaar zijn, en hoe de provincie daarop kan inspelen. Als dat helder is, kunnen wij als provinciale politici onze verantwoordelijkheid nemen en kunnen we maatschappelijke partijen eenduidig aansturen en adequaat faciliteren.

Ik heb Statenleden, maatschappelijke organisaties en kennisinstanties uitgenodigd om samen met deskundige ambtenaren hierover van gedachten te wisselen. Ik heb Alterra gevraagd dit proces van gezamenlijke probleemanalyse en het uitzetten van beleidsstrategieën te begeleiden. Ik wil mijn waardering uitspreken voor de voortreffelijke manier waarop zij dit in zo'n korte tijd hebben gedaan.

Met genoegen heb ik waargenomen hoe een breed samengestelde groep van zeer betrokken personen heeft meegewerkt aan dit product. Ik hoop dat dit rapport bijdraagt aan het tot stand brengen van een 'vitaal platteland', voortvloeiend uit een duurzame relatie tussen stad en land.

Hans Boxem, gedeputeerde landelijk gebied van de provincie Gelderland.

Het huidige college van GS heeft het initiatief genomen om met maatschappelijke partijen en leden van Provinciale Staten na te denken over de toekomst van het Gelders Platteland.

Daarbij was de wens om ontwikkelingen op lange termijn als een startpunt van denken te nemen en van daaruit de mogelijkheden en onmogelijkheden te bezien, die de provincie heeft om daarin te sturen.

Het huidige college van GS wil hiermee, kort voor de Statenverkiezingen de huidige Provinciale Staten de gelegenheid geven het estafettestokje over te dragen aan de nieuwe Provinciale Staten.

In samenspraak met een aantal Statenleden heeft Provincie Gelderland een kort en intensief visievormingstraject (16 januari - 19 februari 2003) georganiseerd. Doel was te komen tot breed gedragen bouwstenen voor de nieuwe beleidsagenda voor de toekomst van het platteland in Gelderland. De provincie heeft daarbij de hulp van Alterra ingeroepen, die dit proces heeft begeleid en ondersteund. Er is gebruik gemaakt van de deskundigheid, inzichten, zienswijzen, en ervaring van ruim 60 mensen. Het proces werd zo opgezet dat het product eigendom is van alle deelnemende partijen (de zogenaamde KOMBI partijen: Kennis, Overheid, Maatschappelijke groepen, Bedrijven en Burgers, die samen innovaties initiëren).

Tijdens de startworkshop op 16 januari in de Eusebiuskerk te Arnhem formuleerden ruim 60 genodigden op basis van zes thematische inleidingen de volgende opgave:

Ontwerp robuuste beleidsstrategieën voor de toekomst van de Gelderse regio's, waarin:

- er een duidelijke balans is tussen welzijn en welvaart;
- de relatie tussen stad en platteland (sociaal en fysiek) versterkt wordt;
- de regio's een duidelijke identiteit hebben;
- ruimtelijke kwaliteit realiseerbaar is;
- en de sturingsvraag (rol van overheid) aandacht heeft.

Zij identificeerden onzekere trends met grote impact, voor het provinciaal beleid. De trends zijn gebruikt als input voor het maken van vier extreme omgevingsscenario's, die de hoekpunten vormen van het speelveld waarin de toekomst van Gelderland, zoals wij daar nu naar kijken, een plaats zal vinden.

Een deel van bovengenoemde groep ging op 22 en 23 januari in een werkatelier aan de slag en heeft de trends Economische groei (sterk, zwak) en Stuurkracht van de overheid (sterk en zwak) gebruikt om vier scenario's uit te werken. Dit resulteerde in vier extreme toekomstbeelden 2025 voor Gelderland:

- 1) 'Gelderland als Lonkend perspectief' (sterke economische groei en sterk sturende overheid);
- 2) 'Kiezen moet... en verdelen' (zwakke economische groei en sterk sturende overheid);
- 3) 'Ruimte voor ontwikkeling op eigen kracht' (sterke economische groei en zwak sturende overheid);
- 4) 'De omkering' (zwakke economische groei en zwak sturende overheid).

Deze toekomstbeelden zijn gebruikt om inzicht te krijgen in de bandbreedte van ontwikkelingen waar goed beleid op dient in te spelen. Per toekomstbeeld zijn beleidsstrategieën anno 2003 ontwikkeld, die anticiperen op het betreffende toekomstbeeld.

Tijdens de slotworkshop op 23 januari 's middags met de groep van 60 is gewerkt aan het ontwikkelen van robuuste beleidsstrategieën. Dat wil zeggen de belangrijke strategieën die in de meeste scenario's geldig zijn. Deelnemers formuleerden wenselijke maatregelen, geïnspireerd door vier presentaties van de toekomstbeelden. Deze zijn tijdens de sessie verwerkt en geclusterd tot 12 beleidsstrategieën. Vervolgens beoordeelden de deelnemers in groepen van 3 voor welke toekomstbeelden betreffende strategie zinnig is. Hieruit volgden robuuste beleidsstrategieën: 1) *water stuurt R.O* en 2) *faciliteren van de kennis-economie*. Als redelijk robuust (in drie van de vier scenario's) kwamen de volgende beleidsstrategieën tevoorschijn: 3) *nieuwe financiële arrangementen en constructies*, 4) *stimuleren zelfsturing* en 5) *selectieve sturing door overheid op basis voorzieningen*. Uit de startworkshop en het atelier volgde een overkoepelende beleidsstrategie 6) *zet in op Regiospecifiek beleid*.

Na de slotbijeenkomst hebben de redacteuren van dit rapport de ingebrachte strategieën nogmaals geanalyseerd en mogelijkheden verkend voor vervolgstappen. Dit is vertaald naar robuuste beleidsopgaven per thema en per Gelderse regio, en naar een mogelijke projectgerichte aanpak met de maatschappelijke partijen.

In de loop van 2002 groeide bij de provinciale medewerkers en bij diverse Statenleden het inzicht dat de ontwikkelingen en uitdagingen die momenteel rond het Gelderse platteland op politiek en bestuur van Gelderland afkomen, groot zijn.

Verwacht wordt bijvoorbeeld dat de dominantie van de landbouw in de toekomst sterk zal afnemen. Omdat de landbouw nu nog zo'n 70% van het grondgebruik en 45% van het grondeigendom voor haar rekening neemt, is kennis over de toekomst van deze sector cruciaal in het ontwikkelen van een nieuwe kijk vanuit de regierol van de provincie.

Klimaatsveranderingen vergen een drastische herinrichting van het rivierengebied om hoogwater te kunnen opvangen. De discussie over de ontwikkeling van deze regio als onderdeel van de Noordwest Europese Deltametropool vraagt om heldere keuzen voor infrastructuur, wonen en werken.

Hoewel politieke inzichten soms verschillen als het gaat om oplossingen, ontstaat er steeds meer notie bij maatschappelijke partijen over welke vraagstukken rond het landelijk gebied centraal staan en de overtuiging dat deze vraagstukken om een grondige bezinning vragen op de toekomst van het Gelderse landelijk gebied.

Dat roept vervolgens de vraag op of bijvoorbeeld de huidige reconstructieplannen wel voldoende anticiperen op deze ontwikkelingen op langere termijn en hoe het nieuwe streekplan met deze ontwikkelingen moet omgaan.

Het huidige college van GS heeft daarom maatschappelijke partijen uitgenodigd om samen met leden van Provinciale Staten na te denken over de toekomst van het Gelders Platteland.

Daarbij ontstond de wens om ontwikkelingen op lange termijn als een startpunt van denken te nemen en van daaruit de mogelijkheden en onmogelijkheden te bezien, die de provincie heeft, om daarin te sturen. Inzicht in trends en hun mogelijke invloed op Gelderland kan ook verhelderend zijn voor de vraag welke beleidsopgaven er in alle gevallen op de Provincie afkomen, en waar juist de belangrijkste keuzepunten liggen.

Waarom juist nú deze speurtocht? Het huidige college van GS wil hiermee, kort voor de Statenverkiezingen de huidige Provinciale Staten de gelegenheid geven het estafettestokje over te dragen aan de nieuwe Provinciale Staten.

De huidige veranderingen die momenteel in het landelijk gebied plaatsvinden, vragen om een visie op lange termijn en om robuuste beleidsstrategieën die een startpunt kunnen vormen voor een nieuw collegeprogramma. Het nieuwe provinciale bestuur, dat na de Statenverkiezingen van maart 2003 aantreedt, krijgt immers al snel te maken met strategische keuzen over de toekomst van het platteland. Zo is gepland dat eind 2003 de reconstructieplannen worden vastgesteld en eind 2004 een nieuw Streekplan voor Gelderland in samenhang met de andere provinciale omgevingsplannen.

Doel

Met bovenstaande noties in het achterhoofd formuleerde de provincie Gelderland in november 2002 in samenspraak met Alterra het volgende doel:

Kom tot breed gedragen bouwstenen voor de nieuwe beleidsagenda over de toekomst van het platteland in Gelderland.

In de aanpak moeten daarbij de volgende elementen centraal staan:

- de ontwikkelingen vanuit (middel)lange termijn perspectief een duidelijke plaats geven: zichtlijn 2025;
- bouwen aan een daadwerkelijk integrale visie, dus sectoren integrerend;
- de gedachtewisseling laten plaatsvinden door Statenleden, ambtenaren, maatschappelijke groeperingen;
- een frisse kijk op wat er werkelijk gebeurt, loskomen van posities en beleidsaannames.

In de volgende hoofdstukken vindt u het verslag van dit traject.

2.1 Algemeen

In samenspraak met een aantal Statenleden heeft Provincie Gelderland een kort en intensief visievormingstraject (16 januari - 19 februari 2003) georganiseerd. Opzet daarbij was dat het proces is geïnitieerd door de provincie, maar eigendom is van alle deelnemende partijen.

Het proces is in alle fasen kort en hevig geweest. Er is gebruik gemaakt van de deskundigheid, inzichten, zienswijzen, en ervaring van ruim 60 mensen (bijlage). Zij hebben op persoonlijke titel, zonder last en ruggespraak, hun inbreng geleverd. De gecombineerde kennis en ervaring van deze groep maakt het voor de deelnemers mogelijk dit gecomprimeerde proces te doorlopen. Dit proces is er vooral op gericht een aantal duidelijke robuuste lijnen boven water te krijgen en één richting van denken te introduceren.

2.2 Over scenario's en beleid

De Scenariomethodiek die is toegepast in het visietraject in Gelderland is een instrument om in relatief korte tijd inzicht te krijgen in cruciale onderwerpen voor de begeleiding van ruimtelijke ontwikkelingen. We hebben gewerkt met zogenaamde *omgevingsscenario's*. In tegenstelling tot *beleidsscenario's* gaat het hierbij niet om het maken van verschillende wenselijke toekomstbeelden waartussen een keuze gemaakt kan worden. Omgevingsscenario's geven een beeld van *mogelijke, maar extreme* toekomst, met als doel inzicht te verschaffen in de bandbreedte van ontwikkelingen waar goed beleid op dient te anticiperen. Aan de basis van deze scenario's liggen trends met een sterke impact op het ruimtegebruik, maar waarvan de richting op dit moment zeer onzeker is. Door de uitersten van die trends te verkennen, wordt het 'speelveld' bepaald waarbinnen de toekomst zich kan gaan afspelen. De scenario's zijn dus geen plannen, maar een hulpmiddel om via dieper inzicht tot een plan of tot beleid te komen. Beleidsstrategieën die in alle of de meeste scenario's adequaat anticiperen op bepaalde aspecten, noemen we *robuuste strategieën* of *no-regret-options*. Die strategieën zullen een belangrijke plek op de beleidsagenda opeisen en onderwerp van nadere invulling moeten zijn.

De drie centrale stappen in een traject voor omgevingsscenario's zijn:

1. trendverkenning met als doel de belangrijkste onzekere trends te identificeren;
2. opbouw van de scenario's die voortkomen uit combinatie van bovengenoemde onzekere trends inclusief strategieën die anticiperen op elk van die mogelijke toekomst;
3. confrontatie van strategieën om tot een robuuste beleidsagenda of strategie te komen.

2.3 Deelnemende partijen

Alle KOMBI partijen waren onder de deelnemers vertegenwoordigd. KOMBI staat voor Kennisinstellingen, Overheid, Maatschappelijke organisaties, Bedrijven en burgers, die samen zorgen voor systeeminnovatie. De gedachte is dat elke KOMBI partij aanvullende kennis en ervaring meebrengt, waardoor vernieuwend denken wordt gestimuleerd.

Binnen het deelnemersveld was bewust enige nadruk gelegd op deelname door Statenleden en Provinciale ambtenaren van verschillende sectoren. Zij hebben een belangrijke taak om met de uitkomsten aan de slag te gaan. De deelnemers aan het werkatelier deden ook mee aan de start- en slotbijeenkomst.

2.4 Werkwijze

Startworkshop

Doel van de startworkshop was het formuleren van een probleemstelling en het formuleren van trends. Zes inleiders hadden de opdracht gekregen om frank en vrij op persoonlijke titel een poster te maken, waarbij zij binnen hun thema tot in uiterste consequenties de effecten van waargenomen trends konden doordenken. We maakten een duidelijk onderscheid tussen de wereld van betrokkenheid en de wereld van invloed. Deze laatste is onderwerp van beleid, terwijl de wereld van betrokkenheid op de provincie Gelderland afkomt.

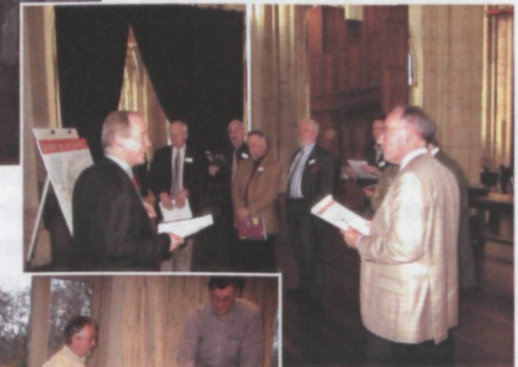
Werkatelier

Doel van het werkatelier was het ontwikkelen van toekomstbeelden (scenario's) voor Gelderland. Daarnaast was het doel het ontwikkelen van beleidsstrategieën voor de vraagstelling die in de startworkshop naar voren is gekomen. De werkwijze was nadrukkelijk gericht op het mogelijk maken van een nieuwe kijk op het platteland. Juist de combinatie van Statenleden met ambtenaren, personen uit maatschappelijke organisaties en wetenschappers zorgde voor een stimulerende en vernieuwende gedachtevorming. De toekomstbeelden zijn een combinatie van creatieve inbeelding en analyse van de groepsleden. Vervolgens is elke groep teruggedaan naar de opdracht van 16 januari. Elke groep heeft bedacht welke strategieën invulling geven aan deze opdracht, rekening houdend met het betreffende toekomstbeeld.

Slotworkshop

De slotbijeenkomst vond 's middags 23 januari plaats direct aansluitend aan het werkatelier. De aanwezigen kregen de opdracht te luisteren naar toekomstbeelden en te bedenken welke beleidsstrategieën zij urgent achtten, anticiperend op dit toekomstbeeld. Strategieën die ruim in drie of vier scenario's scoorden, kregen het predikaat robuust.

Vervolgstappen

Na de slotworkshop hebben Statenleden met ambtenaren van de provincie en twee procesbegeleiders van Alterra de resultaten doorgesproken en een presentatie voorbereid voor Provinciale Staten op 19 februari. Daarnaast heeft Alterra samen met de opdrachtgever een nadere analyse gepleegd op de robuuste beleidsstrategieën. Doel daarvan was te komen tot een advies hoe de zes robuuste beleidsstrategieën verder kunnen worden uitgewerkt en het proces een vervolg kan krijgen.

De Startworkshop bestond uit drie onderdelen:

- de zes inleidende thematische posters;
- een scherpe vraagstelling en opdracht aan het werkatelier;
- een verkenning van de belangrijke trends.

3.1 Posters

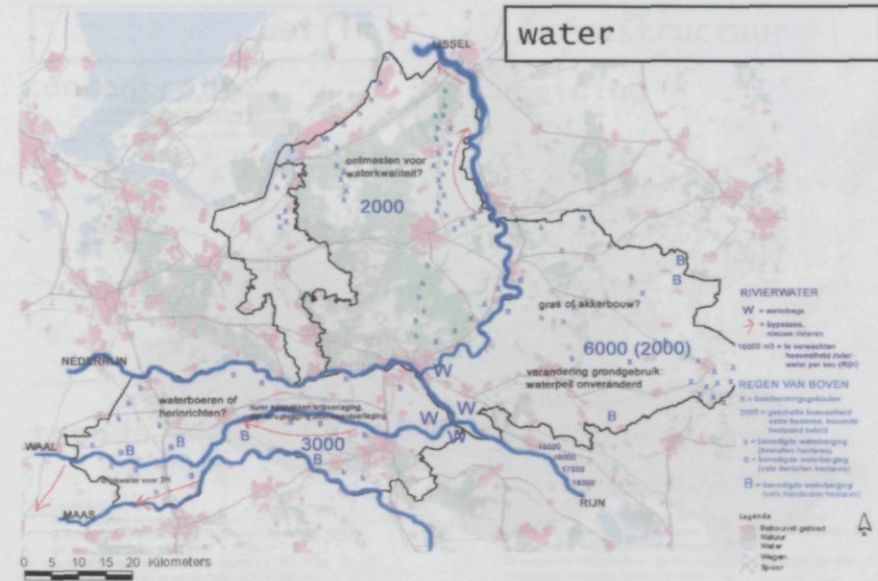
De keuze voor de onderwerpen van de zes posters is gebaseerd op de lagenbenadering. Deze verwijst naar de drie lagen:

1. fysieke ondergrond;
2. bebouwing en infrastructuur;
3. het gebruik van de ruimte (de functies).

Dit leverde de volgende zes thema's op voor de posters: water, milieu, natuur, infrastructuur, wonen en economie van het landelijk gebied.

De posters zijn hier in hun oorspronkelijke opzet weergegeven.

Het water biedt veel ruimte!

kernboodschap

Rivierwater: één grote bovenregionale opgave
 - eerst de auto een grote beurt en de motor verbeteren, of fixeren op een discussie over de 'waterbagen' van het nog onbekende nieuwe model auto?
 - Er valt te kiezen en te combineren

Regenwater: vele vele lokale opgaven
 - waterbergen via herinrichting watersysteem, contracten met waterboeren en combinaties recreatie en natuur.
 - Water vasthouden in en om de kernen. Het zal 'natter' gaan ogen.
 - Kansen nu of strijd straks

Voor beide waters geldt:
zonder geld en win-win wordt het niks.

trends

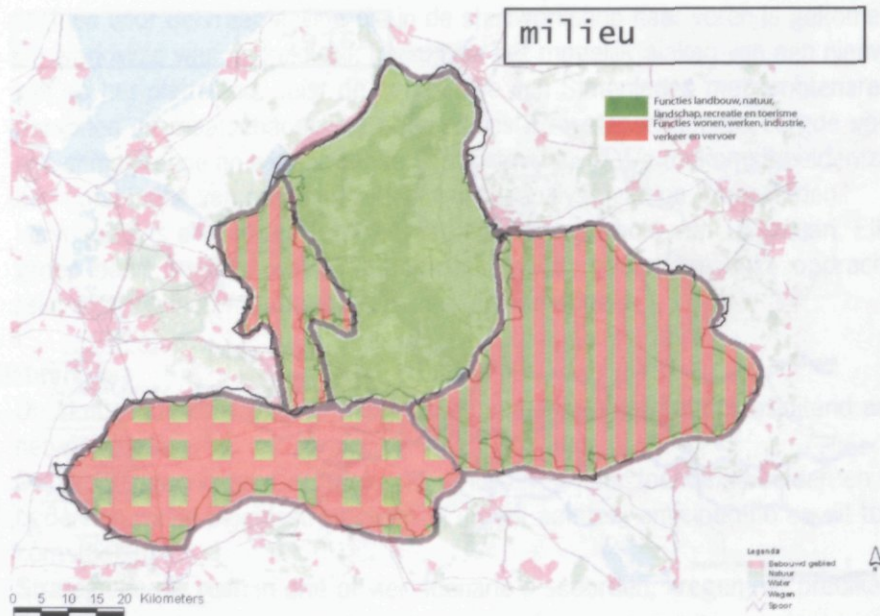
Rivierwater:
 - meer rivierwater, maar hoeveel meer is minder een technisch en meer een bestuurlijk vraagstuk.
 - Veel studie, veel haast, en toch voorlopig veilig.
 - Geen aanpak op de korte termijn.

Regenwater:
 - van 'volgend systeem' naar voorwaardenstellend watersysteem.
 - Meer regenwater: grilliger, lokale hotspots.
 - Niet afwentelen!

Johan Bakker 16-01-03

milieubeleid...de mens centraal

kernboodschap

De leefomgeving van konijnen is beter dan die van mensen

Wie leeft vervuult, wie sterft ook

Nieuwe balans tussen milieubelasting en leven is noodzakelijk

trends

Milieubeleid (stikstof en fosfaat) is gericht op natuurdoel en leidt tot einde van landbouw? nieuwe economische activiteiten of natuur.

Nieuwe economie zorgt voor nieuwe milieulast (geluid, licht, stof en NOx).

Natuur is duur.

Natuur of Nooit

kernboodschap

- Alleen de natuur kan in de toekomst ruimtelijk tegenwicht bieden aan verstedelijking in Gelderland, omdat:
- Natuur = geld: geen andere vlakgebruiker dan de natuur bedient zoveel economische functies tegelijk: kwalitatief goed wonen, recreatie, drinkwater- en delfstoffenwinning, veiligheid/waterberging, zoetwatervoorziening in droge tijden etc. Natuur staat daarmee aan basis van nieuwe plattelandseconomie, waardoor ook sociale structuren verstevigd kunnen worden
- Natuur staat ook aan de basis van de landschappelijke identiteit van de drie Gelderse landschappen: de Veluwe, het rivierengebied en de Achterhoek. Natuurlijke processen bepalen ook de verhouding tussen open en dicht
- Conclusie: **platteland is gebaat bij zo snel mogelijk omschakeling van monofunctionele landbouw naar multifunctioneel natuurbeheer.**

trends

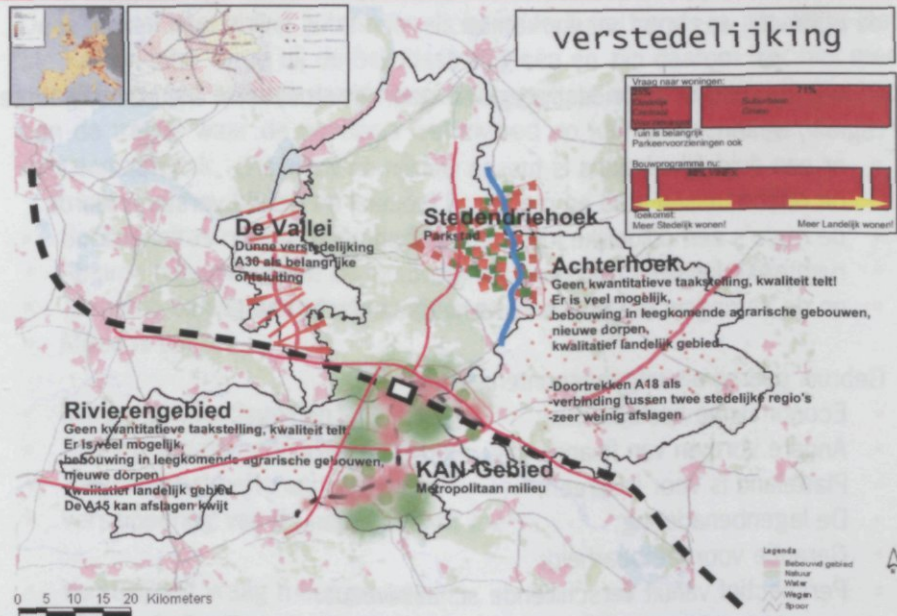
- verstedelijking vraagt om groter oppervlak toegankelijke natuur
- berging van rivierwater en stedelijk regenwater levert meer natte natuurgebieden op
- delfstoffenwinning vindt alleen nog plaats ten dienste van meer natuurlijke landschappen
- de nabijheid van natuur wordt een steeds belangrijkere factor in de woningkeuze van mensen
- voedselproductie in Gelderland ontwikkelt zich van intensief niet naar extensief, maar naar exclusief (uit de natuur) of industrieel (foot-loose).
- meer aan natuurgebieden (onderhoud, kuddebeheer, recreatievoorzieningen e.d.) gerelateerde neveninkomsten voor boeren

Frits van der Schans 16-01-03

wouter Helmer 16-01-03

wie het landelijk gebied liefheeft, koestert de stad

Van de 1,9 miljoen Gelderlanders wonen er meer dan 1 miljoen stedelijk (gem > 30.000) en ca. 100.000 wonen er landelijk (gem < 10.000). Er zijn 15.000 agrariërs

Deze stedelijke druk op het platteland kan worden gepareerd richting 2030 door:

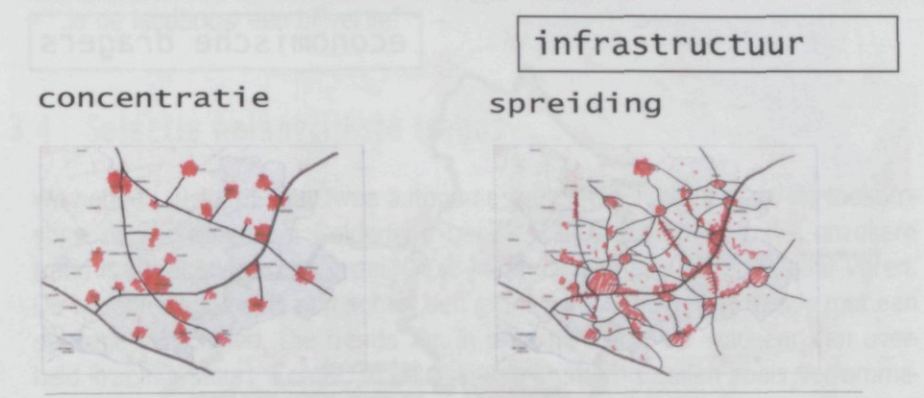
1. Nieuwe impulsen voor hoog stedelijk wonen
2. Nieuwe impulsen voor dorps wonen
3. Eerlijk verkeer
4. Het nieuwe werk

	Algemeen	1. Meer ruimte voor stedelijk wonen	2. Meer ruimte voor landelijk wonen	3. Eerlijk transport	4. Nieuw werk
Boodschap	-Wie het landelijk gebied liefheeft, koestert de stad!	-Denk grensovers en metropolitaan -Hoog (of droog op het zand)	-Hoog/lof droog op het zand -waterberging in relatie met landelijk wonen	-Differentiatie in wegen -Differentiatie in dichtheden -Blijven investeren in auto en collectief vervoer	-Grondgebonden landbouw neemt af -Differentiatie in bedrijvigheid
Trends	-Toenemende welvaart -Verhoging algemeen opleidingsniveau -Individualisering -Intensivering -Informalisering -Informalisering -Internationalsisering -Toename alcoholen -Vergrijzing -Verschuiving van accent van geld naar tijd en kwaliteit -Ontwikkeling kennis-economie	-Toenemende invloed van Europa -Internationalsisering, buitenlandse multinationals naar NL en vice versa -Vergrijzing van de bevolking -Verhoging algemeen opleidingsniveau -Maatverandering -Uitgesteld ouderschap, minder kinderen	-Meer ruimte voor waterberging -de harde werkelijkheid van drooven in het landelijke gebied -vraag naar tweede woning	-Alcoholische toename -Ook indirecte toename van ruimtebeslag	-Zwaartepunt bedrijvigheid verlegt zich naar Oostlen en langs transportassen. -Industrialisatie van de landbouw -Internationale concurrentie -Specialisatie op regionaal nationaal niveau, afgestemd op arbeidsaanbod
Dogma's	1. Het streekplan stuurt de ruimtelijke ontwikkeling aan. 2. We moeten de burgers opvoeden in goede smaak. 3. Er is geen nieuw belang op ruimte nodig.	4. Mensen willen niet in hoogbouw wonen.	5. Dorps wonen is slecht voor het milieu. 6. De varkenshouderij heeft toekomst. 7. We willen de stijl tegen permanent gebruik van recreatie-woningen.	8. We moeten de mobiliteit terugkrijgen. 9. Als het openbaar vervoer maar goed is.	8. De varkenshouderij heeft toekomst. 10. De boer moet de natuur beheersen

Jaap Modder/Marco van Steekelenburg 16-01-03

Nieuwe bruggen naar de toekomst

sturen op onbereikbaarheid

trends knelpunten dilemma's

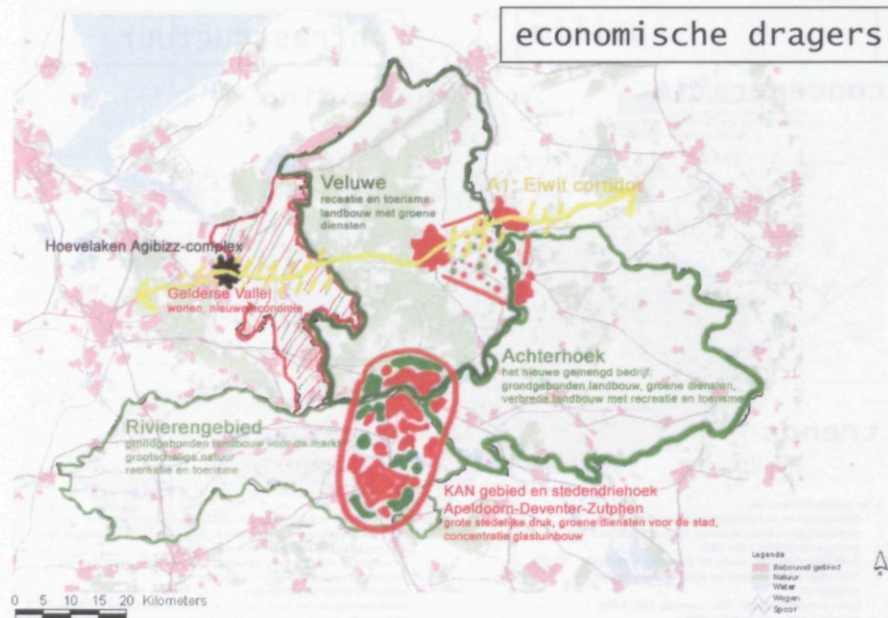
1. De mobiliteit neemt toe
  - Welvaartsgroei: de belangrijkste motor voor mobiliteitsgroei: bruto regionaal product Gelderland 46% gestegen in periode 1986-2000
  - Bevolking groeit nog steeds: 8% in periode 1986-2000 blijft stijgen in ieder geval tot 2005, daarna vlakkt het mogelijk af
  - Groei werkgelegenheid: 28% in periode 1987-1998, prognose 56% periode 1986-2020
  - De arbeidsparticipatie van vrouwen neemt toe.
  - autobezit stijgt: in Gelderland aantal voertuigen per 1000 inwoners van 390 (2003) naar 470 (2010)
  - Het vervoer wordt sneller. De verplaatsingsafstanden nemen toe waardoor de woon-werk-afstanden groter worden. De reistijd blijft daarbij nagenoeg gelijk.
2. De mobiliteit op het platteland specifiek neemt ook toe doordat de volgende bijzondere ontwikkelingen een rol spelen:
  - De landbouw maakt langzamerhand plaats voor wonen, werken, recreatie en natuur. Het platteland wordt hierdoor intensiever gebruikt
  - Trek vanuit de stad naar het platteland
  - De verplaatsingsafstanden nemen toe doordat het voorzieningsniveau door schaalvergroting terug loopt.
  - Mensen hebben meer vrije tijd en maken meer gebruik van de recreatieve functie op het platteland.
  - Het huidige beleid stimuleert deze ontwikkelingen:
    - de woonfunctie op het platteland wordt versterkt
    - Aanbesteding en bezuinigingen van OV: negatief effect op gebruik OV in platteland
3. Mobiliteit mag: als samenleving zijn wij niet bereid in de keuzevrijheid van de burger in te grijpen
4. Economie/verstedelijking volgt infrastructuur:
  - als je nieuwe of sterk verbeterde infrastructuur realiseert komen er processen op gang die verstedelijking langs die assen tot stand brengen
5. Bestaand RO-instrumentarium voldoet maar ten dele.
  - Vele bouwplannen worden onder artikel 19 gerealiseerd en wijken af van bestemmingsplan en streekplan

Rob Tutert 16-01-03

hoofdstuk 3 RESULTATEN STARTWORKSHOP

Brood op de plank!

trends

- landbouw blijft visuele identiteit landelijk gebied bepalen
- economische en sociale betekenis neemt sterk af
- toekomst landbouw over 20 jaar hoogst onzeker
- boer wordt plattelandsondernemer in vier soorten: industrieel, grondgebonden, verbrede landbouw of groene diensten
- invasie van andere vormen van bedrijvigheid
- woonfunctie neemt sterk toe, sociale structuur in gevaarzone
- platteland versteent en slijbt dicht (tenzij u dat voorkomt)

kernboodschap

- landelijk gebied is geen schilderij maar een film/docu-soap
- filmserie kan niet zonder inkomsten: brood op de plank!
- ruimte voor dynamiek essentieel voor economie én visuele kwaliteit
- maak robuuste en aansprekende ruimtelijke keuzes
- zet door met de reconstructie! Het is nu of nooit.
- uw sleutelfactor is: de hoeveelheid steen en asfalt

Walter Kooy 16-01-03

3.2 Overkoepelende vraagstelling

De Startworkshop resulteerde in een overkoepelende vraagstelling die tevens de opdracht was voor het werkatelier.

Ontwerp robuuste beleidsstrategieën voor de toekomst van de Gelderse regio's, waarin:

- er een duidelijke balans is tussen welzijn en welvaart;
- de relatie tussen stad en platteland (sociaal en fysiek) versterkt wordt;
- de regio's een duidelijke identiteit hebben;
- ruimtelijke kwaliteit realiseerbaar is;
- en de sturingsvraag (rol van overheid) aandacht heeft.

Gebruik daarbij als uitgangspunten:

- Economische haalbaarheid;
- Andere vormen van financiering;
- Platteland is voor iedereen;
- De lagenbenadering;
- Garantie voor leefbaarheid;
- Perspectief vanuit verschillende schaalniveaus.

Proceswaarnemingen

- Een opvallende waarneming was dat de deelnemers niet meer spraken over Groene ruimte of Landelijk Gebied maar over Gelderse Regio's: KAN, Stedendriehoek, Veluwe, Gelderse Vallei, Achterhoek, Rivierengebied;
- Bij perspectief vanuit verschillende schaalniveaus bedoelden de deelnemers, het locale, regionale, nationale en vooral ook internationale niveau mee te willen nemen bij het nadenken over de toekomst van de Gelderse regio's;
- Financiering van de groene functies kwam zeer frequent naar voren. Daarmee werd bedoeld dat men van de provincie verwacht dat deze haar financiële verantwoordelijkheid neemt.

3.3 Autonome trends

De zes groepen formuleerden in een brainstorm elk een top vier van trends. Deze bleken later zowel autonome als beïnvloedbare trends te zijn. Deze laatste komen later terug bij de beleidsstrategieën en zijn daarom hier niet meegenomen bij het bepalen van de twee belangrijkste autonome trends. We hebben de trends waar de provincie wel invloed op kan uitoefenen gemarkeerd met een asterisk.

- Sociale infrastructuur neemt af*
- Afname natuurwaarden en biodiversiteit*
- Toename belangstelling voor natuur en landschap*
- Milieu is uit
- Minder overheids gelden*
- Stijging van de economische groei
- Stijgende behoefte aan recreatie
- Versnippering van de natuur neemt toe*
- Verstelijking vraag meer groen
- Afname behoefte agrarische grond
- Voedselveiligheid wordt sturend
- Landschappelijke kwaliteit daalt*
- De aandacht voor duurzaamheid neemt af*
- Trek naar de stad en trek naar het platteland
- Meer individualisering, minder solidariteit
- Water trekt steeds scherpere grenzen
- De menselijke maat wordt belangrijker
- Zoeken naar identiteit met economische dragers*
- Verrommeling platteland*
- Meer invloed van de vierde macht*
- Meer samenwerking tussen landbouwbedrijven*

- Toename van vrije tijd
- Welvaartsniveau groeit
- Ontwikkelt zich de kenniseconomie?
- Is de landbouw een blijvertje?

3.4 Selectie belangrijkste trends

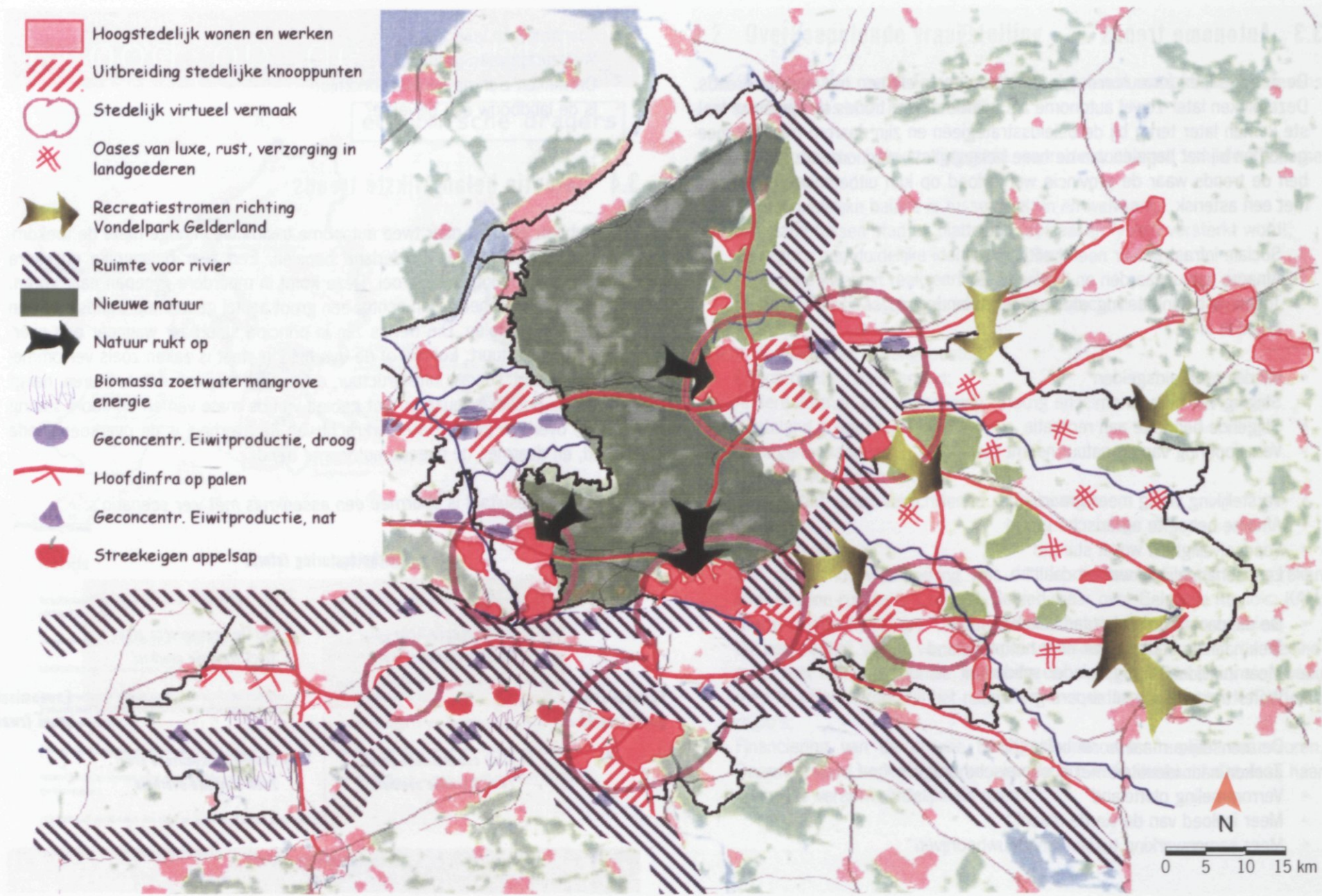
We hebben gezocht naar twee autonome trends die in hoge mate de toekomstige ontwikkelingen in Gelderland bepalen. Een zeer belangrijke onzekere trend is de economische groei. Deze komt in meerdere groepen naar voren. De tweede trend heeft zich achter een groot aantal genoemde trends met een sterretje verscholen. Die trends zijn in principe stuurbaar wanneer een overheid krachtig stuurt. Echter, of de overheid in staat is zaken zoals verrommeling platteland, sociale infrastructuur, en afname biodiversiteit te sturen, hangt af van de politieke keuze op het gebied van de mate van en de soort sturing die de overheid geeft. De stuurkracht van de overheid is de overkoepelende trend, en daarmee de tweede autonome trend.

Het resultaat is daarmee een assenkruis met vier scenario's:

I Sterke economische groei, Sterk sturende overheid

De vier scenario's zijn uitgewerkt in vier toekomstbeelden voor Gelderland. De toekomstbeelden zijn een combinatie van creatieve inbeelding en analyse van de groepsleden.

4.1 Vier toekomstbeelden

I GELDERLAND ALS LONKEND PERSPECTIEF

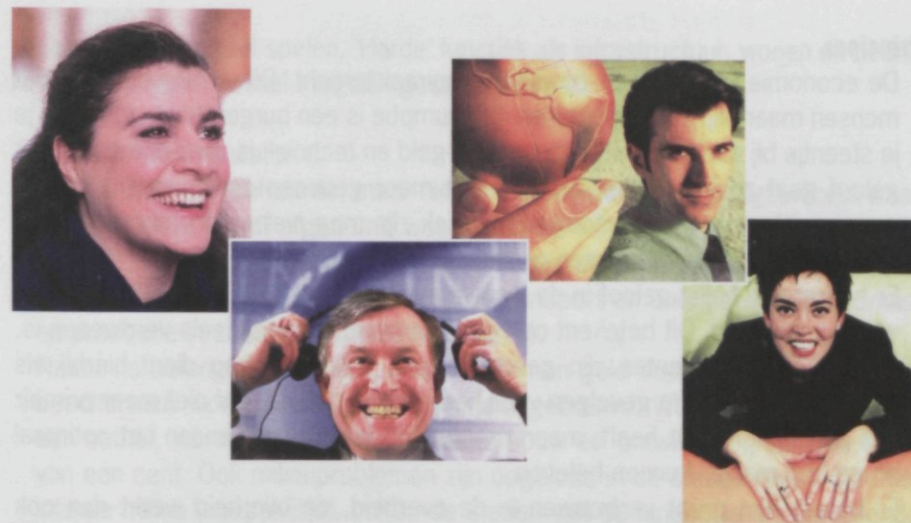
Sterke economische groei, Sterk sturende overheid

De maatschappij

In 2025 hebben we de wind van achteren. De economie draait op volle toeren, we hebben te maken met een krachtige maar sociale overheid. De nieuwe maakbaarheid wordt geïntroduceerd. Alles kan, "we make it happen". De nieuwe maakbaarheid is groots. Grote projecten, ook in de Ruimtelijke Ordening. Er is geld genoeg om te compenseren voor wie en waar nodig.

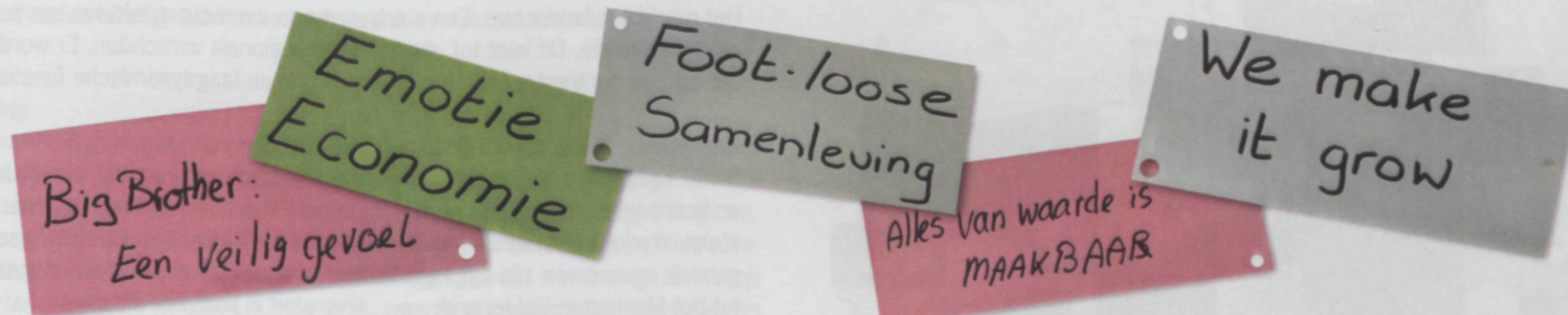
Sturing van de overheid is sterk, maar transparant. De burgers accepteren de sturing, die immers ook in hun belang is, maar willen volledig op de hoogte zijn. De overheid werkt interactief, procesmatig en in netwerken. Burgers worden geregisseerd vrijgelaten. De samenleving is goed georganiseerd in instituties. De maatschappij wordt gekenmerkt door hypermodernisme: een open structuur met onbegrensde mogelijkheden van en ongekend vertrouwen in technologie, kennis en informatie.

Consumptie is de spil van de economie.

De mens

Het credo is: 'hard werken is goed'. Mensen leiden een jachtig, snel leven, waarin luxe een belangrijke plaats inneemt. Tegelijkertijd is iedereen zich er van bewust dat gezondheid een hoog goed is. Gezond leven moet, voor je zelf en voor de maatschappij. De samenleving wordt in grote mate 'footloose' en het leven is volledig doordrongen van techniek. Dat zorgt voor een hang naar authenticiteit. In ieders privé leven staat onthaasting voorop, 'ouderwetse' bezigheden als werken op het land worden populaire vrije tijdsbestedingen. Aan vermaak en emotie wordt veel geld verdiend ('de emotie-economie').

Principes

De economie komt in een opwaartse spiraal terecht. Dit is mogelijk doordat mensen maar blijven consumeren. Consumptie is een burgerplicht, zo draag je je steentje bij aan de maatschappij. Met geld en techniek is alles oplosbaar. Dit geloof gaat zo ver, dat problemen niet meer geaccepteerd worden. 'Er zijn geen problemen, alleen uitdagingen'. Ziek zijn mag niet meer, robots worden desnoods ingezet om mensen te laten functioneren.

Er heerst een heilig geloof in de nieuwe maakbaarheid, de ideale samenleving wordt gecreëerd. Dit betekent ook dat spontaniteit grotendeels verdwenen is. Alle belevingsmomenten zijn geënceneerd, het landschap dient hierbij als decor. Dit heeft grote gevolgen voor het landelijk gebied, dat niet meer primair een productiefunctie heeft, maar zo ingericht wordt dat mensen het optimaal en op hun manier kunnen beleven.

Er heerst een groot vertrouwen in de overheid, de overheid werkt dan ook transparant. Overheid en economie werken samen, ondernemers hebben vertrouwen in de overheid als coach. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is de trend. Alle informatie is beschikbaar, dit wordt door de overheid gefaciliteerd. Dit kan zogenaamde informatie 'drop-outs' tot gevolg hebben, mensen die het allemaal niet kunnen bijbenen. Die mensen stoppen we veilig weg in rusthuizen op de Veluwe.

GELDERLAND ALS LONKEND PERSPECTIEF

De sturende en controlerende overheid heeft veel invloed. Deze 'Big brother' wordt echter niet als bedreigend maar als veilig ervaren. Mensen leveren vrijwillig vrijheden in, voor het algemeen belang. Burgers hebben vertrouwen in de overheid, de overheid heeft het beste voor met zijn burgers.

Regionale verschillen

Het maakbare landschap. Een sterk sturende overheid maakt keuzes en zet in op concentratie. Dit leidt tot uitgesproken regionale verschillen. Er wordt ingezet op een contrast tussen hoogdynamische en laagdynamische functies.

KAN gebied en stedendriehoek

In het KAN gebied en in de stedendriehoek vindt voornamelijk verstedelijking en bedrijvigheid plaats. Dit gebeurt compact, zodat hoogstedelijke milieus ontstaan. Werken, virtueel vermaak, en recreatie dichtbij huis. Het KAN gaat echt gebruik maken van zijn ligging aan het water. Een waterboulevard maakt het tot het Manhattan Gelderland.

Veluwe

De Veluwe wordt een landschap van zuiverheid, rust en gezondheid. Hier staat robuuste natuur voorop, het Veluws natuurmassief wordt uitgebreid richting Rijn en IJssel uiterwaarden.

Achterhoek

De Achterhoek krijgt een wat gemêleerd karakter. Het traditionele landbouwlandschap wordt hier ten behoeve van de emotie-economie in stand gehouden. Het platteland is hier een decor van rust, luxe en romantiek. Authenticiteit wordt maakbaar. Wonen krijgt hier extra ruimte door het bouwen van nieuwe landgoederen. Tevens krijgen mensen de gelegenheid zelf een huis te bouwen, mits het voldoet aan bepaalde kwaliteitscriteria.

Rivierengebied

In het rivierengebied maakt water de dienst uit. De rivieren worden weer een actieve speler in het landschap, andere functies passen zich aan. Natuurgeweld en hoogdynamische natuur staan voorop. Verder is transport een belangrijke functie (de Waal als transport-as naar het Ruhrgebied). Overige functies moeten drijvend, of met natte voeten plaatsvinden. De A 15 komt op palen.

Gelderse Vallei

De Gelderse Vallei wordt het centrum van kennisontwikkeling. De eiwitcorridor wordt de as van de economie. Hier vindt agro-technologie plaats, zonder dieren in de primaire productie. Een nieuwe rivier door de vallei zorgt voor de afvoer van overtollig water en vormt tevens een recreatieverbinding.

Thema's

Sturing

De overheid gaat over op processturing. Er worden geen blauwdrukken meer gemaakt. De sturing is interactief en transparant, op basis van lange termijnvisie. De sturing richt zich op RO beleid met laag en hoog dynamische zones. De laagdynamische functies worden rendabel met ontwikkelingsrechten/ruimteheffingen op hoog dynamische ontwikkelingen. Verder wordt er gestuurd op kwaliteit: regionale identiteit is belangrijk, waarbij cultuurhistorie, landschap en

natuur een grote rol spelen. 'Harde' functies als infrastructuur, wonen en bedrijvigheid worden zoveel mogelijk geconcentreerd.

Natuur milieu en water

Het water neemt de ruimte, maar niet ongecontroleerd. Het krijgt vrijheid waar het kan, maar wordt afgedamd waar de mens wil wonen. De mens is handig geworden in het gebruik van het water. Zo wordt er op gewoond en gerecreëerd (drijvend) en wordt het gebruikt bij transport en energiewinning (biomassa productie in zoetwater mangrovebossen).

Natuur is belangrijk en nuttig, daar heeft men geld voor over. Om natuur te beschermen wordt voornamelijk compact gebouwd. Waar extra behoefte is aan natuur, wordt het bijgemaakt. Natuurbouw en -ontwikkeling zijn een fluitje van een cent. Ook milieuproblemen zijn opgelost, in de steden regelt men het interne milieu (koepelvisie), buiten de steden valt de landbouw als vervuilende factor weg.

Infrastructuur, verstedelijking en economische dragers

Als resultaat van de sterke sturing van de overheid vindt verstedelijking voornamelijk compact plaats en wordt (hoofd)infrastructuur gebundeld. Belangrijkste economische dragers zijn kennis, transport, zorg, toerisme en de verwen economie (resorts). Wat landbouw betreft, deze heeft zich ontwikkeld tot agro-industriële productie en beleving landbouw (de productie van authentieke ervaringen, nostalgisch melken). Ook wordt geld verdiend met water (drinkwater en droge voeten) en energiewinning (bio-fuels; mangrove in rivierengebied).

II Zwakke economische groei, sterk sturende overheid

Kiezen moet !! !!

Vallei: Verweven verstedelijking met Food Valley

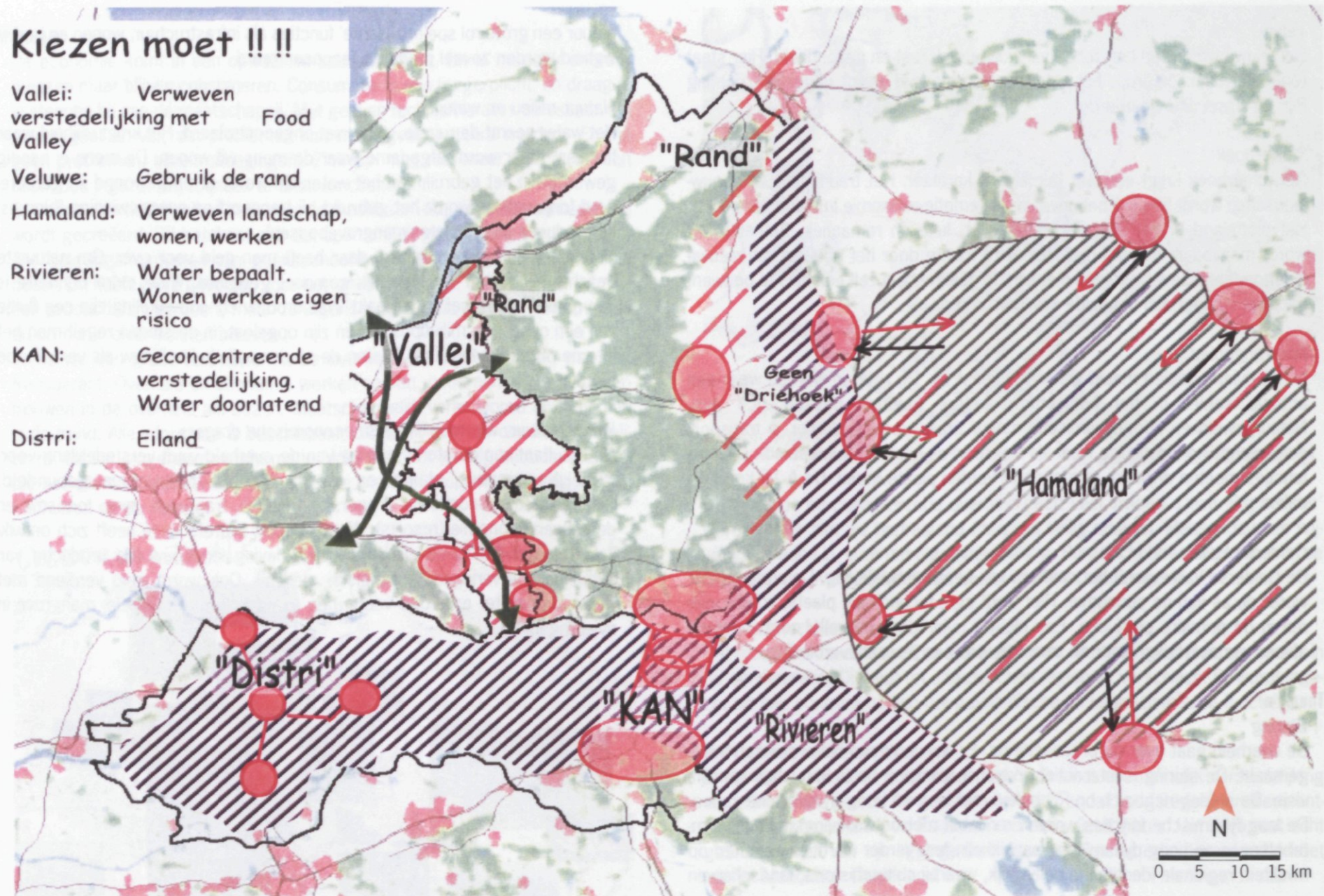
Veluwe: Gebruik de rand

Hamaland: Verweven landschap, wonen, werken

Rivieren: Water bepaalt. Wonen werken eigen risico

KAN: Geconcentreerde verstedelijking. Water doorlatend

Distri: Eiland

II KIEZEN MOET .....EN VERDELEN

Zwakke economische groei, sterk sturende overheid

De maatschappij

In Gelderland anno 2025 is er een periode van lage conjunctuur achter de rug en de economie blijft zwak. De maatschappij wordt gekenmerkt door werkeloosheid, bezuinigingen van de overheid en een hogere druk op onderwijs, zorg en zachte waarden. De overheid stuurt op voorwaarden voor economische groei (zoals ruimte voor bedrijven) en zorgt voor rechtvaardige verdeling van schaarse goederen. Het is echter noodzaak gebleken om keuzes te maken in de beperkte investeringen die mogelijk zijn.

De mens

Er treedt een sterke polarisatie tussen links en rechts op. Het leven wordt gekenmerkt door soberheid. Grote investeringen en luxe consumptie blijven uit. Mensen blijven langer werken, worden minder mobiel, en hebben te maken met minder voorzieningen. Mensen die de kans krijgen vertrekken naar het buitenland. Het landelijk gebied krijgt te maken met leegloop en gebrek aan economische dragers.

Principes

Keuzes maken moet. De focus ligt op de steden(banden) die de economische dragers zijn, en het in stand houden van industriële voedselproductie in de eiwitcorridor van Wageningen-Barneveld met focus op de bestaande kennisinfrastructuur in Wageningen (food), Nijmegen (maatschappij en gezondheid) en Culemborg (distributie). Overige gebieden krijgen minder aandacht, en lopen risico door sterke bezuinigingen te verkommeren. Water is sterk sturend geworden. Ondanks het feit dat veiligheid een grote prioriteit blijft houden, zijn technische rivierkundige werken niet meer betaalbaar en is het riviereengebied weer teruggegeven aan de rivier voor piekwaterberging. Dat wil zeggen dat stroomgebied van Maas, Rijn, Waal en IJssel in de Betuwe, land van Maas en Waal, Gelderse Vallei en IJsselzone risicogebieden zijn geworden, waar geen investeringen in economische ontwikkelingen meer worden aangegaan; wonen en werken is op eigen risico.

De sterke overheid treedt streng op tegen 'economische criminaliteit' (de informele economie). Ook pakt ze de eigen bureaucratie aan. De sociale dienst wordt doorgelicht, wat zelfs geld oplevert.

De afbraak van de zorgmaatschappij dreigt. Het onbetaalbare zorgstelsel is vervangen door een verscheidenheid aan strategieën, die zich per regio ontwikkelen. De overheid kiest voor decentralisatie.

Regionale Verschillen

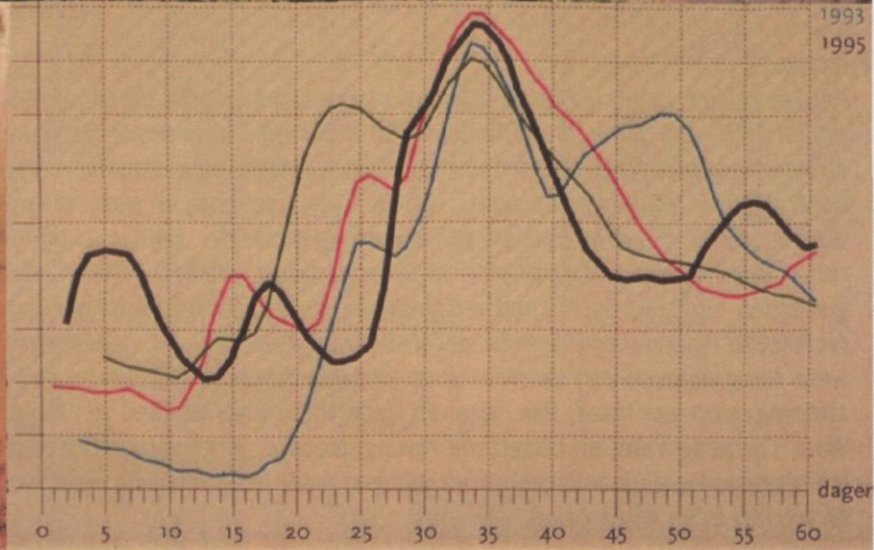
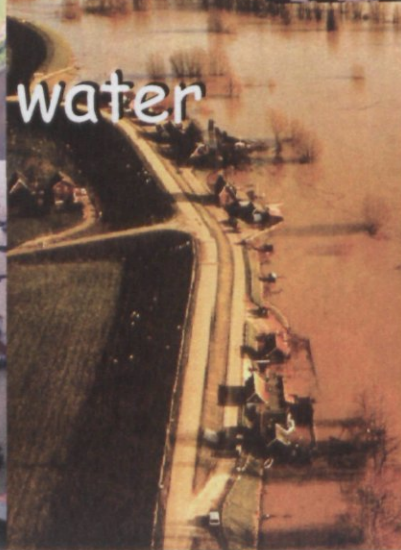
Door differentiatie in fysieke verschillen, investeringsniveau en gebiedsgebonden sociale processen, treden grote regionale verschillen op. De overheid speelt hierop in via regionalisering en decentralisering en door zelfsturing sterk te faciliteren:

KAN en stedendriehoek

Het KAN gebied en de stedendriehoek zijn de economische motoren. Er wordt hier zwaar ingezet op nieuwe economie geconcentreerd op bedrijventerreinen, op transport en op de aanwezige kenniscentra. Wonen is uiteraard ook een van de belangrijkste functies.

Veluwe

De Veluwe heeft een functie voor natuur en voor wonen. Aan de Veluweranden wonen de rijken, die ook een belangrijke sturende rol hebben. Er wordt niet meer geïnvesteerd in nieuwe aankopen van natuurgebieden, ondanks regels van de overheid wordt vanaf de randen steeds meer van de Veluwe als natuurgebied afgeknibbeld.

Achterhoek

De oostelijke helft van Gelderland heet niet meer de Achterhoek, maar is onderdeel van een grensoverschrijdend gebied 'Hamaland'. Dit is een verwevingsgebied, waar kleinschalige vormen van wonen en werken de ruimtelijke ordening en daarmee de leefomgevingkwaliteit bepalen en waar het midden- en kleinbedrijf de dienst uit maakt. De landbouw boet aan kracht in. Een agrariër wordt een omgevingsondernemer die zich bezighoudt met voedsel, landschap, recreatie en diensten. De fijnkorreligheid van Hamaland waarborgt de variatie in het landschap.

Rivierengebied

Door gebrek aan bescherming tegen het water, komt het gehele rivierengebied onder water te staan. Wonen en werken op eigen risico, bijvoorbeeld in zichzelf beschermende woon- en werkkernen.

Gelderse Vallei

Of wel 'Food Valley Gelder', is omgedoopt in een high tech-food Valley, met een industriële plantewit corridor langs de A1. Alles wat er aan innovaties op agri-food gebied plaatsvindt, wordt hier toegepast. Reconstructie is van de baan.

Thema's

Sturing

De sterk sturende gedecentraliseerde overheid zoekt in de verschillende regio's naar maatwerk. Zelfsturing wordt gefaciliteerd. Deze varieert van grote PPSconstructies in de Vallei, of een natuurcoalitie op de Veluwe, met de provincie als gelijkwaardige partner. In Hamaland of rivierengebied, zijn respectievelijk kleine publiekprivate samenwerkingsverbanden of een omgevingschap, de bestuurlijke organen met een beperktere invloed van de provinciale en lan-

delijke overheid. De steden kennen een soort stadsbestuur, waar de provincie sterke zeggingskracht heeft, alleen al door de grote allocatie van middelen naar de stedenbanden en het waarborgen van de veiligheid daarvan tegen onder andere water. Bestaand RO-beleid wordt gehanteerd.

Natuur, milieu en water

Afname van investeringen in natuur, milieu en landschap hebben gezorgd voor diversificatie in natuurkwaliteiten, waarbij pijnlijke keuzes zijn gedaan voor hoog kwalitatieve kerngebieden en verlies aan natuurwaarden in de verwevingsgebieden, vooral in hoogveen- en kwelgebieden. Investeringen op gebied van natuurontwikkeling gaan terug naar nul. Er worden geen nieuwe aankopen gedaan. Op de Veluwe is echter de hoofdfunctie natuur; de mensen die er wonen aan de rand zijn de nouveau riche. In het rivierengebied is water de sturende kracht, waarbij robuuste riviernatuur gewonnen heeft in kwantiteit en kwaliteit. Door afnemende economische activiteiten gaat het milieu niet eens zo veel achteruit. Over het algemeen blijft duurzaamheid en duurzaam bouwen belangrijk, het motief is echter zuinigheid.

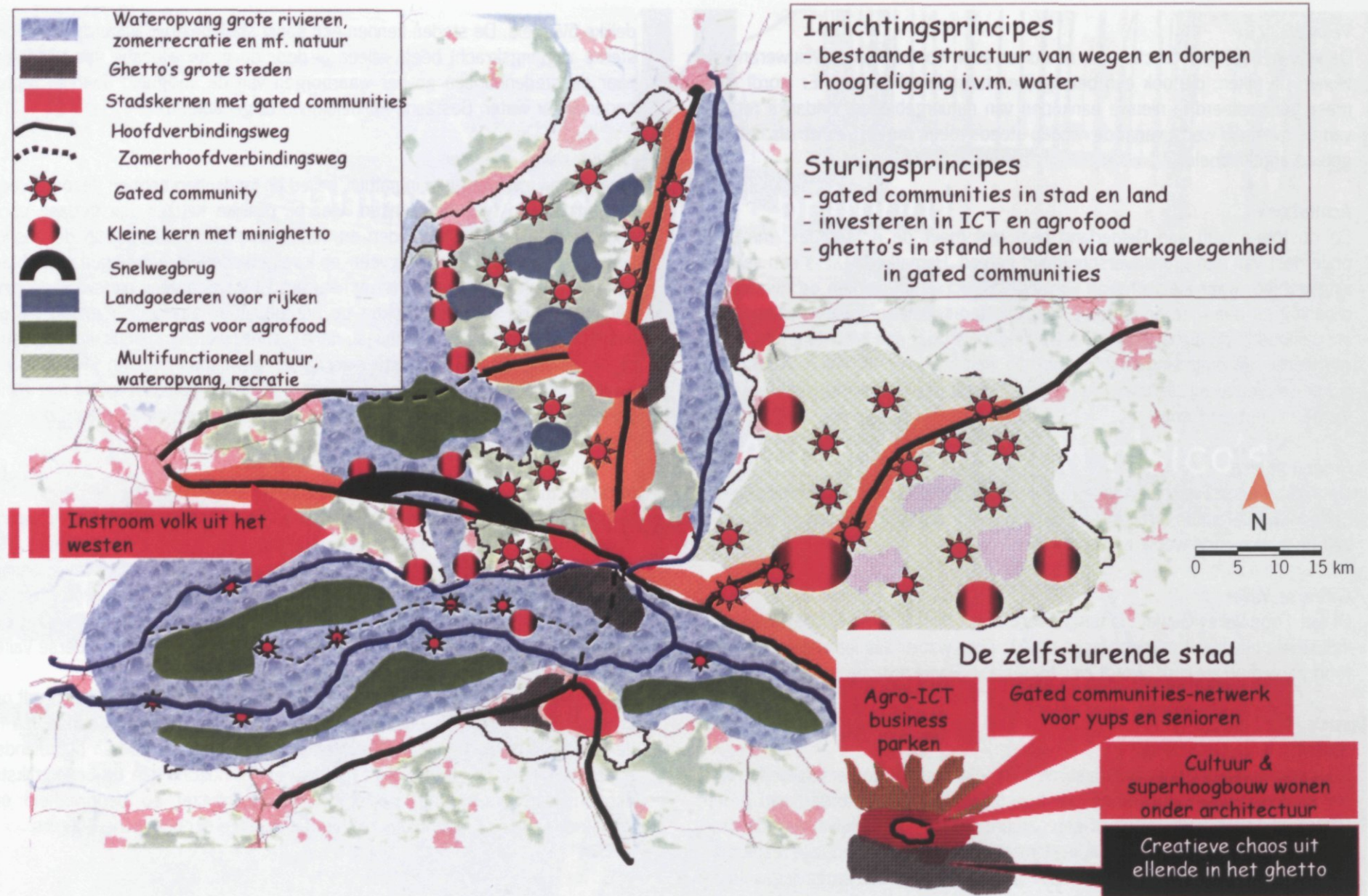
Infrastructuur, verstedelijking en economische dragers

Mobiliteit is sterk afgenomen. De steden en Food Valley zijn bereikbaar via de hoofdinfrastructuur. Een infrastructuur als de Betuweroute functioneert niet (meer) omdat distributie en handel sterk zijn afgenomen. De distributie-assen lopen over de hoge gronden, noordzijde Veluwe en over het water. Grote investeringen worden gedaan om het KAN doorlaatbaar te houden voor de brede waterstroom (de KAN-brug) en een zware barrière om de Gelderse Vallei voor onderlopen te behoeden.

Landbouw is alleen sturend in de Gelderse Vallei, waar zwaar ingezet wordt op grootschalige industriële voedselproductie. In Hamaland en Rivierengebied is landbouw volgend op andere activiteiten, waarbij een scala aan plattelands-ondernemingen is ontstaan. Het midden- en kleinbedrijf zijn de belangrijkste economische dragers. In de steden wordt ingezet op bedrijvigheid en industrie. Kennis en distributie zijn hier belangrijke economische dragers.

III Sterke economische groei, zwak sturende overheid

III RUIMTE VOOR ONTWIKKELING OP EIGEN KRACHT

sterke economische groei, zwak sturende overheid

De maatschappij

Gelderland anno 2025 wordt gekenmerkt door een bloeiende economie en een teruggetrokken overheid. Dat betekent dat er geld genoeg is, en dat door een afnemende sturing van de overheid, geld ook steeds meer de macht stuurt. Economische krachten bepalen de inrichting en de ruimtelijke kwaliteit. Vanuit de overheid vindt er geen bescherming plaats van de zwakkere waarden als natuur. Er wordt niet gestuurd op waterbeheersing, het is iedere regio voor zich. Daardoor kampen steeds meer laaggelegen gebieden met wateroverlast, en treedt er een trek van laag naar hoog op. Ook het voorzieningen niveau neemt af. Armen moeten het hebben van liefdadigheid, niet meer van een sociaal beleid. Het verschil tussen rijk en arm neemt toe.

De mens

De behoefte aan individuele vrijheid wordt steeds groter. Ieder leeft voor zich. De vrijheid om te zijn zoals je zelf wilt, neemt echter af. Het streven naar het 'rolmodel' heeft de overhand. Wie niet mee kan komen wordt niet geaccepteerd.

Verschillen tussen rijk en arm nemen toe, mensen moeten hun eigen boontjes doppen. Er ontstaan zeer expliciete afhankelijkheidsrelaties tussen rijk en arm. Alle diensten zijn te koop. Zaken als zorg, onderwijs en veiligheid zijn geprivatiseerd. Zorg wordt opgekocht door rijke ouderen. Veiligheid wordt gezocht bij gelijkgestemden in 'gated communities'. In deze veilige havens creëren de rijken hun eigen droomplek. Funshopping en bulkshopping via internet is een geliefde tijdsbesteding. Consumptie voor fun, voedsel supplementen en te weinig beweging zorgen voor overgewicht. Kinderkampen voor te dikke kinderen is het gevolg.

Armen zijn genooddaakt zich terug te trekken in getto's. Vooral tegen grote steden aan veranderen de voormalige nieuwbouwwijken uit de tweede helft van de 20^e eeuw in sloppenwijken. Immigratie is nauwelijks gereguleerd. Er is een sterke instroom uit Oost Europa, Noord Afrika en van verder weg op gang gekomen. Deze gelukszoekers vinden hun bestemming veelal in de getto's.

Principes

Ruimte voor ontwikkeling op eigen kracht. Er is ruimte en geld genoeg voor zelfontplooiing, maar je moet het wel zelf regelen.

Gelderland zal zich steeds meer richten op Duitsland, dat commercieel gezien veel interessanter is dan de Randstad. Het westen is, mede dankzij de wateroverlast, niet zo invloedrijk meer. Veel mensen uit het westen zijn juist naar Gelderland getrokken om op de hogere delen te gaan wonen. Hierdoor neemt verstedelijking in Gelderland sterk toe.

Geld stuurt steeds meer de macht. Dat uit zich in de opkomst van privé scholen, private zorg en ziekenhuizen, in armenzorg door liefdadigheid, en zelfbescherming van de rijken in gated communities. De invloed van religie neemt af, sektes vullen het 'spirituele gat'.

De landbouw ontwikkelt zich in de richting van agrotechnologie. Genetische manipulatie voert de productie op. Traditionele landbouw verdwijnt volkomen. Voedsel komt uit de fabriek, melk wordt direct uit gras gewonnen. Landbouw wordt een soort landschapsbeheer. De enige ruimtelijke bescherming vindt plaats in de vorm van landgoederen.

Het duurt niet lang of we zijn zover dat we xenotransplantatie toepassen, en naar hartelust klonen. Geaardheid, karakter en eigenschappen zijn te bestellen, tegen betaling wel te verstaan. En als er iets misgaat, vangen we de misklonen op in speciaal opgerichte commerciële opvanghuizen.

Regionale verschillen

KAN en de Stedendriehoek

Het Knooppunt Arnhem Nijmegen is weer verdeeld geraakt in een noordelijk en zuidelijk deel. De winterhoogwaters zijn te extreem om de verbinding permanent in stand te houden. De laaggelegen woongebieden zijn tot getto's verpauperd. Arnhem is het kenniscentrum voor Achterhoek en Veluwe. Nijmegen richt zich op het Limburgse, Brabantse en Duitse achterland.

Ook bij de steden van de driehoek Apeldoorn-Deventer-Zutphen vindt getto-vorming plaats.

Veluwe

De Veluwe wordt: 'Silcon Veluwe', hier vertoeven de nieuwe rijken.

Natuur gebied kent geen enkele beschermde status meer. Verstedelijking rukt ook hier op, met name in de vorm van 'gated communities' en landgoederen. Hier vindt uitbreiding van transportassen en bedrijfs corridors plaats.

Achterhoek

Ook hier verstedelijking in de vorm van gated communities. Bestaande dorpen aan doorgaande wegen ontwikkelen zich tot grotere plaatsen met mini-getto's. Andere, minder bereikbare dorpen degenereren en vervallen tot woonfuncties voor middenklasse/armen/seizoensarbeiders uit buitenland. Het landelijk

gebied krijgt een mix aan functies: natuur, waterberging, restgroen en een klein beetje landbouw, producerend voor lokale markten en niet van nationale of regionale betekenis.

Rivierengebied/IJsselvallei

Bescherming tegen hoogwater is hier onvoldoende. In de winter staat soms alles onder water. Verstedelijking is hier geen zinnig alternatief, seizoensgebonden recreatie en landbouw zijn de economische dragers. Infrastructuur degenerereert. Hoofdinfrastructuur wordt in stand gehouden door particuliere (tol)bruggen en tolwegen.

Gelderse Vallei

Zelfs de Gelderse Vallei kan niet tegen het hoge water beschermd worden. In de winter staan grote delen onder water, waardoor verstedelijking en infrastructuur in problemen komen. Recreatie, natuur en seizoenslandbouw zijn het alternatief.

Thema's

Sturing

De gated communities zijn zelfsturende systemen. Ze verzorgen zelf het onderwijs, de veiligheid, zorg en het water-, energie en afvalmanagement. De getto's zijn ook zelfsturend, maar veel meer gericht op basisbehoeften. De weinige sturing van de overheid richt zich op de kenniseconomie en het faciliteren van de overgang van traditionele landbouw naar agro-food industrie.

Natuur, milieu en water

Overheid stuurt niet op waterbeheersing, waardoor wateroverlast de woon-, werk en transportfuncties naar hoger gelegen gebieden verdringt. De lagere gronden (in de winter onregelmatig onder water, in de zomer droog) worden gebruikt voor seizoensgebonden functies als recreatie, landbouw en grasland als eiwitbron. De hogere gronden worden gebruikt voor verstedelijking, zodat natuurwaarden hier onder druk staan. Natuur is een bijproduct en puur functioneel. Het buitengebied wordt een mengeling van particuliere woon- en recreatiefuncties, aangekleed met particulier groen.

Verstedelijking, infrastructuur en economische dragers

Gelderland is al een verstedelijkt gebied, wat nog versterkt wordt door verdere verstedelijking vanuit de Randstad (overloop van de lage gebieden die ontvolkt worden op enkele historische hogere kernen na). Verstedelijking vindt ongestructureerd plaats; Urban Sprawl.

De steden bestaan uit een centrum met hoogwaardig cultuuraanbod en fun-shops, een 1e ring met beschermd wonen in luxe appartementen, een 2^e ring (oude stadswijken) met gettovorming en een buitenrand met hoogwaardige bedrijven aansluitend op wegennet.

De infrastructuur in het rivierengebied en de Gelderse Vallei wordt niet door particulier initiatief onderhouden en is steeds meer gemarginaliseerd, net als de bedrijventerreinen die er langs lagen.

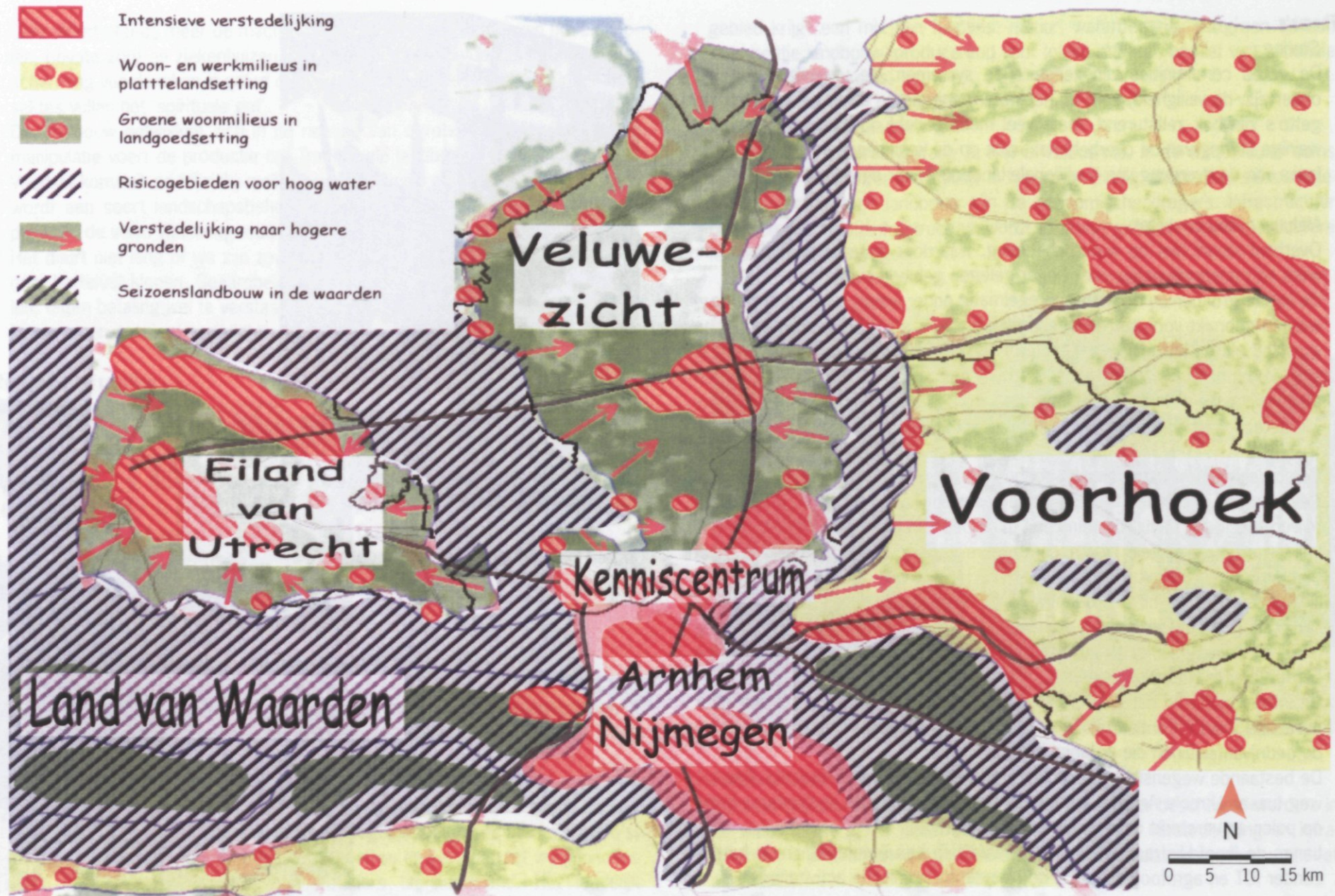
De bestaande wegenstructuur op hoge gronden wordt fors uitgebreid. Een tolweg tussen Utrecht Arnhem en Appeldoorn-Zwolle, loopt in de Gelderse Vallei op palen en versterkt de relatie met Duitsland.

Langs de (hoofd-)infrastructuur ontwikkelen zich bedrijventerreinen. In het bijzonder ICT en agrofood zijn de 2 dominante economische activiteiten.

IV Zwakke economische groei, zwak sturende overheid

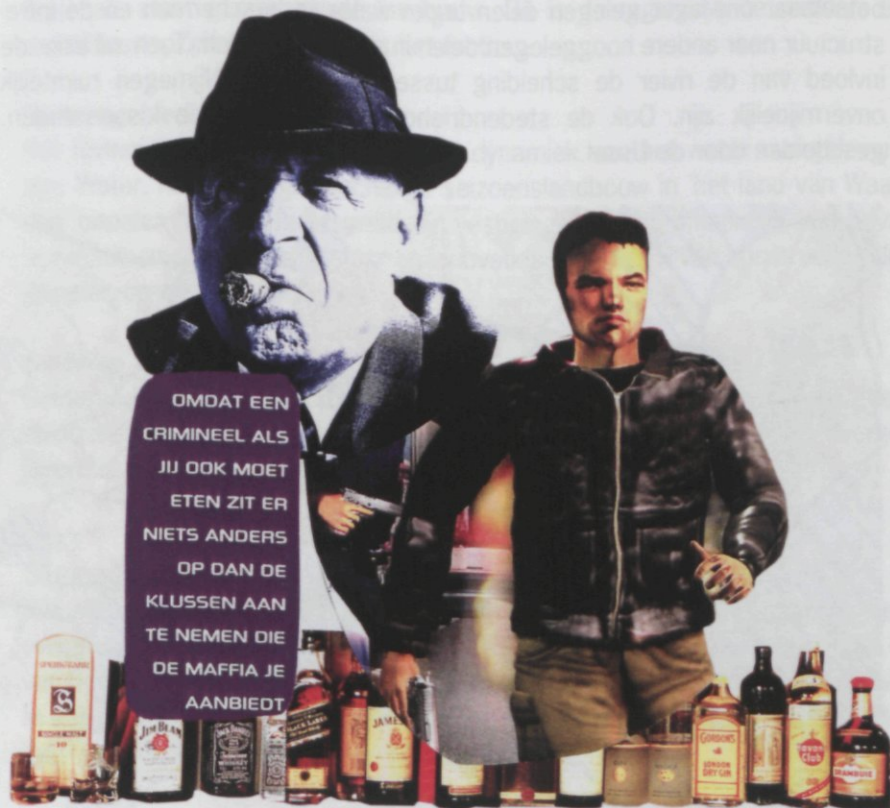

IV DE OMKERING

Zwakke economische groei, zwak sturende overheid

De maatschappij

In 2025 wordt de maatschappij gekenmerkt door een zwakke economische groei en een zwak sturende overheid. Gevolg hiervan is het optreden van grote verschillen tussen arm en rijk, verpaupering, veel criminaliteit en macht bij de maffia. Er is veel ruimte voor ondernemers. De 'informele economie' vaart er wel bij. Overal ontstaan handeltjes, creativiteit en innovatie wordt beloond. Op veel fronten is er een 'omkering' ten opzichte van de situatie eind vorige eeuw.

Nieuwe bruggen naar de toekomst

De mens

Er ontstaat grote diversiteit in leefmilieu, waarbinnen mensen leven in groepen van gelijkgestemden. Men zoekt anderen met gelijke normen en waarden op, strijd tussen de verschillende groepen is aan de orde van de dag. Familiebanden worden weer belangrijk en levensbeschouwing neemt een steeds prominentere plaats in het dagelijkse leven in. Dit uit zich in nieuwe verzuiling, (voorheen de kerk) waarbinnen veel sociale voorzieningen worden geregeld, en een opmars van het aantal sektes. Wie kan, trekt weg naar welvarender oorden.

Principes

Bij een neergang in de economie zal groepsvorming steeds belangrijker worden. Bij een langdurige recessie zal de sociale controle toenemen, de strijd tussen de groepen opblazen en zullen zaken als veiligheid voorop staan én te koop zijn. Als de maatschappij echt verval, kan de sociale onrust op oorlog uitlopen.

De afbraak van collectieve voorzieningen die zich bij een neergang van de economie bijna onmiddellijk voordoet, zal bij langdurige recessie extremer worden. Dit heeft gevolgen voor ons verzekeringsstelsel, dat zich zal gaan organiseren naar risicogroep. Dit leidt tot veel onverzekerden met alle gevolgen van dien. Collectieve zaken als infrastructuur en bescherming tegen het water zullen aftakelen, waardoor bij verder verval grote delen van Gelderland periodiek onder water komen te staan en onbereikbaar worden. Het opportunisme neemt toe, ook binnen de overheid. Dit heeft deregulering tot gevolg, en de roep om een sterke leider. Er is grote kans op het ontstaan van clanvorming en het vormen van opportunistische allianties.

Nog altijd profiterend van een hoge opleidingsgraad en meertaligheid, draait de economie vooral op kennis en creativiteit, die mondiaal wordt verkocht. De lonen zijn concurrerend ten opzichte van de economisch florerende gebieden in o.a. Azië en het transport van kennis via internet kost nauwelijks kapitaal. De scheiding tussen bedrijfsleven, onderzoek en onderwijs is door talloze intensieve allianties diffuus geworden.

Regionale verschillen

KAN en de stedendriehoek

Het KAN gebied (Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen, met uitloper richting Wageningen) is het hart van de kenniseconomie. Het ruimtegebruik is intensief en gemengd: wonen, werken, voorzieningen. Door deze intensiteit is het nog betaalbaar om lager gelegen delen tegen water te beschermen en de infrastructuur naar andere hooggelegen delen in stand te houden. Toch zal door de invloed van de rivier de scheiding tussen Arnhem en Nijmegen ruimtelijk onvermijdelijk zijn. Ook de stedendriehoek valt uiteen drie losse steden, gescheiden door de IJssel.

Veluwe

'Veluwezicht' en het 'eiland van Utrecht' zijn, als hoge en droge plekken, bezet door de gegoede klasse die deze voormalige natuurgebieden stukje bij beetje heeft omgevormd tot een groen woon- en werkmilieu. In de zones langs hoofdinfrastructuur betekent dit totale versnippering van de natuur; elders zijn nog wel aaneengesloten delen in handen van grootgrondbezitters. De hoge gronden zijn immers een veilige belegging.

Achterhoek

De voormalige Achterhoek, de Voorhoek, loopt grenzeloos door in Duitsland. Hier vinden we een fijnmazige mozaïekstructuur van kleine ondernemers, wonen in tuindorpen, natte depressies en grondgebonden, op de lokale en regionale afzet georiënteerde landbouw. Dit is de regio van de midden- en onderklasse. Zelfredzaamheid is het motto.

Rivierengebied

Het Rivierengebied zal geheel aan de dynamiek van het water overgeleverd zijn. Water, natuur en grootschalige seizoenslandbouw in 'het land van Waarden' bepalen het beeld. Gespreid zijn vestigingsplekken, afhankelijk van private initiatieven voor infrastructuur en innovaties in de bouw van constructies die inspelen op de waterdynamiek.

Gelderse Vallei

Gelderse Vallei wordt één met het rivierengebied. Dat wil zeggen dat het geen voldoende bescherming tegen hoge waterstanden heeft en daarmee overgeleverd is aan de dynamiek van het water.

Thema's

Sturing

Het zelforganiserend vermogen en zelfsturing staan centraal. Doordat mensen veiligheid binnen groepen van gelijkgestemden zoeken, waarbinnen sprake is van solidariteit binnen de eigen groep, zullen deze een belangrijke rol spelen in het realiseren van basisvoorzieningen. Daarnaast is er natuurlijk marktsturing waar vooral 'survival of the fittest' geldt.

Natuur milieu en water

Het water neemt de ruimte, en bepaalt het gezicht van het landschap en van de natuur. Grootschalige natuur is waternatuur. Bescherming tegen het water is onbetaalbaar, en schoon drink water (uit grondwatervoorraden) wordt handeld. Milieu is bij een verzwakte economie minder een issue, maar ook een minder groot probleem. Men is zuinig en zelfvoorzienend uit noodzaak.

Infrastructuur, verstedelijking en economische dragers

Het 'water stuurt' principe betekent een beweging van de occupatie van lage naar hoge gronden. Hoofdinfrastructuur verbindt de belangrijke -hoge en droge- gebieden met elkaar. De oriëntatie is vooral oost-west. Hoofdinfrastructuur zal via PPS constructies betaald worden (tolwegen). De overige infrastructuur is diffuus en wordt puur door de markt geregeld. In de rijke delen zal de infrastructuur beter onderhouden worden dan in de arme delen.

Ook bescherming (bedijking) van arme delen zal achter lopen bij die van de rijke delen. Wonen op het water neemt ongekende vormen aan.

De economie zal draaien op de 'vrije jongens' met ondernemersgeest. Het meeste geld zit in seizoenlandbouw, in de handel in het water en afval, en in het uitbuiten van ons kenniskapitaal. Dit leidt tot een natuurlijke concentratie in het WAKAN-gebied (Wageningen, Arnhem, Nijmegen).

4.2 Beleidsstrategieën per toekomstbeeld

Hieronder volgen de beleidsstrategieën voor realisatie van de probleemstelling van 16 januari, anticiperend op elk van de vier scenario's. Omdat de groepen een eigen dynamiek hadden ontwikkeld en we de resultaten van de groepen natuurgetrouw willen weergeven, zijn er verschillen tussen de groepen.

Onder de strategieën vindt u voorbeeldsgewijs deelstrategieën of maatregelen.

I Gelderland als lonkend perspectief

De beleidsstrategieën van deze groep, waaraan ook enkele Statenleden deelnamen, zijn weergegeven in de vorm van een portefeuille-indeling van het Provinciaal bestuur, met de bijbehorende nieuwe maatschappelijke doelen van de provincie.

- a) Gedeputeerde E-mobiliteit & Ontmoetingsbeleid
Doel: toegang tot informatiemaatschappij voor iedereen en nieuwe sociale samenhang.
  1. Stimuleren verenigingsleven en sociale ontmoetingsgelegenheden (ontmoetingsbeleid).
  2. Sturen op hotspots van bereikbaarheid en communicatie in steden.
  3. Stimuleren multimodale infra-bundels.
- b) Gedeputeerde Kenniseconomie & Milieuverantwoord Ondernemen
Doel: realiseren duurzame Gelderse (kennis-)economie.
  1. Meer ruimte voor particuliere initiatieven (op gebied van innovatieve woon- en werkvormen), met name in hoogdynamische regio's.
  2. Meer kennisontwikkeling voor laagdynamische activiteiten.
  3. Landschapseisen stellen aan ondernemers.
- c) Gedeputeerde Kwaliteit
Doel: Sturing op landelijke/stedelijke kwaliteiten; regionale identiteit, (nieuwe) cultuurhistorie, natuur, leven.
  1. Stimuleren intensief ruimtegebruik bedrijvigheid.
  2. Selectief vergunningenbeleid: Integrale duurzaamheids vergunning en terughoudend vergunningenbeleid mbt grondstoffen.
  3. Gebiedsgericht milieubeleid met stolpbenadering.

d) Gedeputeerde Ruimtelijke ontwikkeling

Doel: Realiseren van hoogwaardige ontwikkeling van laag- en hoogdynamische regio's door ruimtelijke diversiteit.

1. RO beleid gericht op concentratie en op scheiding hoog-laagdynamisch.
2. Introductie eco-, ruimte- en/of duurzaamheids-tax.
3. Meeplannen met de natuur, provincie als regisseur van natuurbeleid.

e) Gedeputeerde Maatschappelijke samenwerking

Doel: Creëren van gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een samenleving vol vertrouwen.

1. Met grote ondernemers denken over lange termijn visie.
2. Interactief beleid, mensen medeverantwoordelijk maken.
3. Coöperatie landelijk gebied: zoeken naar gezamenlijke eigenaren en inrichting.

II Kiezen moet....en verdelen

Beleidsstrategieën voor regionalisering

- Integrale regioperspectieven.
  - Zet in op strategische beleidsnota's in plaats van sectorale nota's.
  - Kennisontwikkeling waterdoorlatende verstedelijking.
  - Projectbureaus per regio (in de provincie en in de streek).
  - Interactie met regionale actoren: platform.
- Cultuurverandering: verander de houding van overheden.
  - Rijk en provincie doen twee stappen terug, de regio doet er twee vooruit.
  - Zorg voor Flexibel regionaal maatwerk regels en handhaving.
- Herverdeel de bevoegdheden tussen rijk, provincie en regio's.
  - Decentralisering milieuregels.
  - Bevorder zelfredzaamheid van regio's (ook financieel).

- Kwaliteitscie's per regio.
  - Kwaliteitscriteria bedrijfsterreinen.
  - Ruimtelijke kwaliteit via een "Casco" definiëren: contouren.
- Integreer van ruimtelijk en sociaal beleid.
  - Gebiedsgerichte planningsinstrumenten.
  - Compacte steden met harde stad-land overgangen.
  - Dorpsgebieden met zachte stad-land overgangen.

III Ruimte voor ontwikkeling op eigen kracht

Beleidsstrategieën met bijbehorende maatregelen

- Geen infrastructuur en bebouwing van laaggelegen delen.
  - Niet meer investeren in dijkenbeheer.
  - Stopzetten bebouwingsmogelijkheden laagland via streekplan.
- Stimuleren van lokale initiatieven op gebied van zorg, bouw, onderwijs en recreatie.
  - Investeren in de ontwikkeling van schappen, gericht op zelfsturing en financiering op het gebied van zorg, onderwijs, landschapsbeheer.
  - Regelgeving in streekplannen beperken die de ontwikkeling van de Achterhoek en de Veluwe belemmert.
- Geen geld voor natuurontwikkeling.
  - Stoppen met alle subsidieregelingen met betrekking tot natuurbescherming en ontwikkeling.
  - Stopzetten reconstructie.
- Faciliteren van overgang van traditionele landbouw naar agrofood-industrie.
  - Alleen subsidie voor ontwikkelen van agro-foodindustrie.
  - Ruimte voor ruimte en ruimte+ ontwikkelen voor Veluwe en Achterhoek (natuur en milieu liften mee op ontwikkelstrategie).

- Investeren in kenniseconomie.
  - Aanleg van glasvezelkabels.
  - Verleiden van kenniswerkers om te verhuizen naar de kennis centra.
  - Investeren in ICT en agro-foodonderwijs.
  - Stimuleren dat agro-food en ICT industrie gaan investeren in bestaande kenniscentra.

IV De Omkering

De Top 5 beleidsstrategieën (•) en per strategie voorbeelden van genoemde maatregelen (•).

- Verstedelijking **van laag naar hoog**
  - Faciliteer wonen in hoge gebieden.
  - Intensief ruimtegebruik in de stad (hoogbouw, kleine kavels).
  - Grondpolitiek voor stedelijke concentratiegebieden.
  - Planologisch verbod op bouwen in overstromingsgebied, inclusief regeling beëindiging wonen.
- Economie **van kapitaalcracht naar denkkraft**
  - Inzetten op kenniseconomie.
  - Investeren in goed onderwijs.
  - Ontwikkelen van aan water gerelateerde economie.
  - Kleinschalige bedrijvigheid op het platteland bevorderen.
- Sturing **van overregulering naar zelfsturing**
  - Initiatieven van ondernemende burgers ruimte bieden; stimuleren/faciliteren MKB en ZZP.
  - Vergroten zelfsturend vermogen door het bevorderen van nieuwe allianties.

- Bestuurlijk **van provincie naar Euregio**
  - Inzetten op samenwerking met Duitsland en binnen Nederland, vooral op gebieden waar stromen belangrijker zijn dan plekken: fysieke thema's zoals water, infra en natuur en sociaal-economische thema's zoals migratie van personen, sociaal-culturele infrastructuur en ICT.
- Watermanagement **van indammen naar ruimte geven**
  - Ruimte voor de rivier zonder technologische maatregelen in het landelijk gebied.
  - Kapitaalintensieve gebieden beschermen.

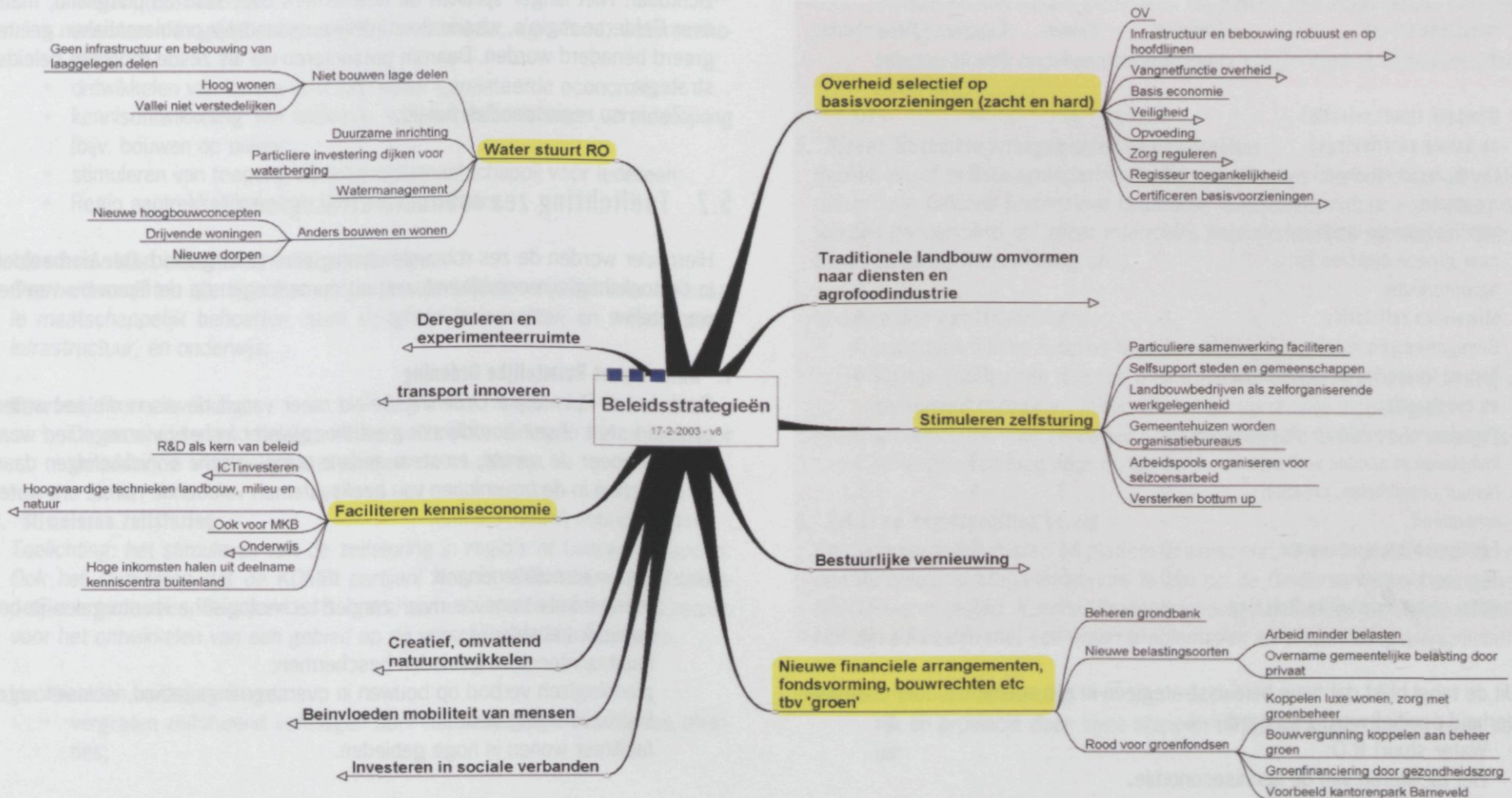

De slotworkshop was gericht op:

- het delen van de resultaten van het werkatelier met de plenaire groep, die op 16 januari een probleemstelling had geformuleerd;
- het ontwikkelen van voorstellen voor robuuste beleidsstrategieën, geïnspireerd door de vier toekomstbeelden.

5.1 Naar zes robuuste beleidsstrategieën

De presentaties leidden tot een zeer groot aantal ideeën over beleidsstrategieën en maatregelen. De facilitatoren hebben gedurende de presentatie zo veel mogelijk de concrete maatregelen er uit gehaald en gecategoriseerd tot beleidsstrategieën. Het resultaat was een zogenaamde mind-map (zie onderstaande illustratie).

Het scoren van de categorieën door de dertien groepen van drie personen leverde een duidelijk beeld op.

Tabel 5.1 Het aantal positieve scores van betreffende beleidsstrategie in scenario. De vetgedrukte strategieën werden door een meerderheid van groepen van drie positief (+) gescoord in minimaal drie van de vier scenario's. De groepen konden +/- scores. N= 13.

Beleidsstrategie	Lonkend perspectief	Kiezen	Eigen Kracht	De omkering
Overheid stuurt selectief op basale voorzieningen	4	12	7	10
Dereguleren en experimenteren	6	7	8	6
Van Traditionele landbouw naar groene diensten en agroproductie	11	9	5	2
Stimuleren zelfsturing	6	9	10	8
Bestuurlijke vernieuwing	8	6	3	3
Nieuwe financiële arrangementen en constructies	12	8	10	4
Beïnvloeden mobiliteit van mensen	8	9	1	5
Investeren in sociale verbanden	9	9	3	5
Natuur ontwikkelen, creatief, omvattend	9	3	4	1
Faciliteren kenniseconomie	10	11	7	7
Transport innoveren	10	5	6	2
Water stuurt Ruimtelijke Ordening	9	9	11	11

Uit de tabel blijkt dat twee beleidsstrategieën in alle scenario's door een meerderheid positief werd gescoord:

- Water stuurt R.O;
- Het faciliteren van de kenniseconomie.

Redelijk robuust zouden we de strategieën kunnen noemen die in drie van de vier scenario's door een meerderheid positief werd beoordeeld. Dit zijn:

- Overheid stuurt selectief op basisvoorzieningen;
- Stimuleren zelfsturing;
- Nieuwe financiële arrangementen en constructies.

Over alle strategieën heen werd al bij de startworkshop een basisstrategie zichtbaar. Niet langer spraken de deelnemers over stad en platteland, maar over Gelderse regio's, waarin de stedelijke en landelijk problematieken geïntegreerd benaderd worden. Daarom presenteren we als zesde robuuste beleidsstrategie.

- Zet in op regiospecifiek beleid.

5.2 Toelichting zes robuuste strategieën

Hieronder worden de zes robuuste strategieën nader geduid. De voorbeelden in de toelichting zijn een bloemlezing uit opmerkingen op de flip-overs van het werkatelier.

1. Water Stuurt Ruimtelijke Ordening

Denk in het Ruimtelijke Ordeningsbeleid meer vanuit de eisen die het watersysteem stelt. Twee hoofdlijnen: geef (hoog)water in het rivierengebied waar mogelijk meer de ruimte, en stem andere planologische ontwikkelingen daarop af. Schep in de bovenlopen van beeksystemen voldoende ruimte om water vast te houden (waterretentie).

Voorbeelden van uitwerkingen:

- meer ruimte voor de rivier zonder technologische maatregelen in het landelijk gebied;
- kapitaalintensieve gebieden beschermen;
- planologisch verbod op bouwen in overstromingsgebied, inclusief regeling beëindiging wonen;
- faciliteer wonen in hoge gebieden.

2. Het faciliteren van de kenniseconomie

Het gaat om kennisintensieve bedrijvigheid, en onderzoeks- en onderwijsinstellingen inclusief alle condities (vestigingsklimaat, infrastructuur) die nodig zijn voor hun ontwikkeling.

Voorbeelden van uitwerkingen:

- bundelen krachten wetenschappelijke instellingen Nijmegen, Wageningen, (Enschede);
- investeren in goed onderwijs (ICT, multimedia, agro-food, waterconomie);
- ontwikkelen van kennis voor aan water gerelateerde economie;
- kennisontwikkeling ten behoeve van waterdoorlatende verstedelijking (bijv. bouwen op palen);
- stimuleren van toegang tot informatiemaatschappij voor iedereen;
- Regio aantrekkelijk maken voor kenniswerkers.

3. Overheid stuurt selectief op basisvoorzieningen

Overheid moet ten alle tijde een vangnetfunctie blijven vervullen voor de basale maatschappelijk behoeften zoals veiligheid (criminaliteit en water), zorg, infrastructuur, en onderwijs.

Voorbeeld van uitwerking:

- De provincie maakt heldere keuze welke voorzieningen wel of niet door de provincie worden gefaciliteerd en stuurt daarop.

4. Stimuleren zelfsturing

Toelichting: het stimuleren van de zelfsturing in regio's of (nieuwe) allianties. Ook het stimuleren dat de KOMBI partijen (Kennis, Overheden, Maatschappelijke organisaties, Bedrijven en Burgers) samen verantwoordelijkheid nemen voor het ontwikkelen van een gebied op de verschillende schaalniveaus.

Voorbeelden van uitwerkingen:

- vergroten zelfsturend vermogen door het bevorderen van nieuwe allianties;

- elke regio heeft sinds kort een of meerdere programmabureau's dat projecten aan geld koppelt. De provincie zet haar regorganisatie ten behoeve van een integrale, gebiedgerichte aanpak verder door en stemt dit in de diverse omgevingsplannen op elkaar af;
- investeren in de ontwikkeling/bundeling van schappen, gericht op zelfsturing en financiering op het gebied van zorg, onderwijs, water- en landschapsbeheer;
- stimuleren van lokale initiatieven op gebied van zorg, bouw, onderwijs en recreatie;
- initiatieven van ondernemende burgers ruimte bieden; stimuleren/faciliteren MKB en ZZP.

5. Nieuwe financiële arrangementen en constructies

Publiek en/of private arrangementen en constructies die het mogelijk maken dat groene functies (extensieve landbouw, landschap, natuur etc.) duurzaam worden gefinancierd uit meer intensieve gebruiksfuncties (wonen, infrastructuur, recreatie, waterwinning etc.).

Voorbeelden van uitwerkingen:

- hoogdynamische functies financieren laagdynamische functies;
- Ruimte voor ruimte regeling omvormen tot breed inzetbaar planologisch instrument (natuur en milieu liften mee op ontwikkelstrategie);
- grondpolitiek voor stedelijke concentratiegebieden en voor verplaatsing woningen van laag naar hoog.

6. Zet in op Regiospecifiek beleid

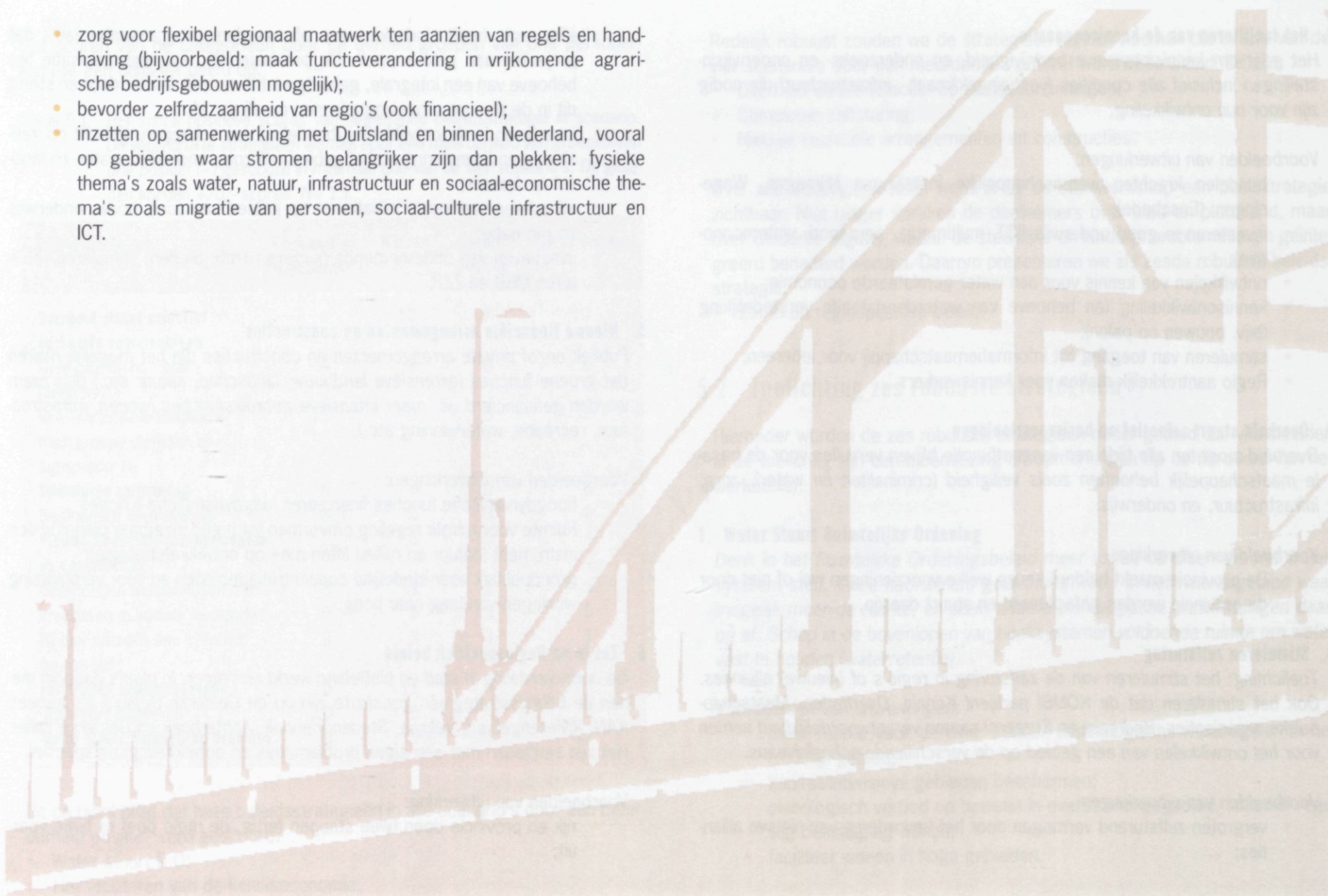
De onderverdeling in stad en platteland werkt niet meer. In plaats daarvan dienen de beleidsstrategieën gericht te zijn op de Gelderse Regio's als geheel: KAN, Rivierengebied, Veluwe, Stedendriehoek, Achterhoek en Gelderse Vallei. Het zijn eenheden met een eigen problematiek en ontwikkelingsperspectief.

Voorbeelden van uitwerking:

- rijk en provincie doen twee stappen terug, de regio doet er twee vooruit;

- zorg voor flexibel regionaal maatwerk ten aanzien van regels en handhaving (bijvoorbeeld: maak functieverandering in vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen mogelijk);
- bevorder zelfredzaamheid van regio's (ook financieel);
- inzetten op samenwerking met Duitsland en binnen Nederland, vooral op gebieden waar stromen belangrijker zijn dan plekken: fysieke thema's zoals water, natuur, infrastructuur en sociaal-economische thema's zoals migratie van personen, sociaal-culturele infrastructuur en ICT.

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk hebben de procesbegeleiders van Alterra en medewerkers van de provincie het materiaal van de workshops nader bestudeerd en bediscussieerd. Dit heeft geleid tot een advies aan de gezamenlijke partijen hoe aan dit proces een vervolg kan worden gegeven.

Dit hoofdstuk is een advies aan de partijen en heeft daarmee een andere status dan de vorige hoofdstukken, die het gedachtegoed van de gezamenlijke deelnemende partijen willen verwoorden.

Langs drie lijnen hebben we doorgedacht hoe de robuuste strategieën verder uitgewerkt kunnen worden.

Dit is kan via de invalshoeken van a) de zes thema's b) de Gelderse Regio's en c) projectmatige concretisering met KOMBI partijen.

6.2 Robuuste strategieën per thema

Hieronder worden enkele robuuste strategieën beschreven voor de thema's, zoals die in de startworkshop zijn gepresenteerd.

Water

Voor het thema water is de verwachting dat er grotere verschillen zullen optreden in de hoeveelheid rivier- en regenwater (extremere standen in hoog- en laagwater). Er is grote overeenstemming over de wijze van anticiperen op deze trend. In alle scenario's wordt gekozen voor een strategie van "leven met water". Water stuurt dan de ruimtelijke ontwikkeling. In alle scenario's heeft het water meer ruimte nodig in het rivierengebied, en worden kapitaalintensieve investeringen afgebouwd, die niet op ruimte voor water inspelen. Ook in de Gelderse Vallei en in de Achterhoek is er, zij het in mindere mate, meer ruimte voor water nodig. Op diverse gebieden kan de provincie gebruik maken van de kansen die het water biedt. Water is zeer geschikt voor verweving met andere functies: het gaat goed samen met natuur, recreatie en nieuwe vormen van transport en wonen. Op termijn zijn er kansen voor "waterlandbouw". Verder liggen er kansen voor nieuwe inkomsten uit water als grondstof.

Milieu

Het beleid voor het thema milieu is gevoelig voor de scenario's. Bovendien heeft de provincie weinig instrumenten om grootschalige milieuproblemen (klimaatverandering, vervuiling door verkeer) aan te pakken. Alleen bij een sterke overheidssturing kan de provincie een strategie toepassen van beïnvloeding van regionale veroorzakers van milieuproblemen. Een belangrijke doelgroep is dan de landbouw. Met geld (stimulering duurzame techniek) en communicatie (interactief beleid) is een strategie van plattelandsvernieuwing te maken die ook positieve effecten oplevert voor het milieu.

Natuur

Voor het natuurbeleid geldt hetzelfde als voor het milieubeleid. Landbouwemissies hebben grote effecten op de kwaliteit van natuur. Veranderingen in de landbouw hebben daarmee aanzienlijke gevolgen.

Een robuuste strategie, die ook werkt bij een zwakke sturing, is gebaseerd op communicatieve instrumenten. Gedacht kan worden aan het onder de aandacht brengen van de economische waarde van natuur en landschap, waaronder inkomsten uit natuurgerelateerd toerisme en aantrekkelijke vestigingsvoorwaarden voor kennisintensieve bedrijven en hun werknemers.

Verstedelijking

Het beleid voor verstedelijking en ruimtelijke ordening is ook al sterk afhankelijk van de overheidssturing. Hier heeft men te maken met sterke autonome trends in de sfeer van de demografie (bevolkingsomvang, vergrijzing) en cultuur (woon- en vestigingsgedrag). Ook bij een vergaande deregulering en privatisering kan een strategie worden ontwikkeld rondom communicatie: het vergaren en verspreiden van informatie over ontwikkelingen in woonwensen, woningbezetting, leefkwaliteit, etc.

Infrastructuur

Alleen in scenario's van sterke sturing past een provinciaal infrastructuurbeleid. Dat beleid moet inspelen op een trend van toenemende "automobiliteit" bij constante reistijd (en blijvende files). Een robuuste strategie zal die mobiliteit faciliteren, maar kan selectief investeren in bepaalde regio's en in nieuwe technieken.

Economische dragers

In de economie spelen trends als internationalisering, afname van agrarische productie, concentratie van industrie en toename van diensten. Een robuuste strategie is gebaseerd op het faciliteren van de kenniseconomie (visie op regionale kenniscentra, selectief investeren in vernieuwing), inspelen op de differentiatie in de landbouw naar voedselindustrie en plattelandsdiensten en informatieverrijking (marketing) over regionale vestigingsvoorwaarden.

Een robuuste beleidsstrategie bij alle bovengenoemde thema's is extra aandacht voor goed onderwijs. Voor het bedenken van oplossingen die werken voor de geschetste vraagstukken en welvaart en welzijn brengen in een multiculturele samenleving, is goed (hoger) onderwijs voor iedereen een voorwaarde.

6.3 Robuuste strategieën per regio

Naast de robuuste strategieën voor heel Gelderland, zijn er strategieën die juist voor een specifieke regio robuust blijken te zijn. Dat is "regionalisering": het inspelen op de streekeigen identiteit van de Gelderse regio's. De regionale kenmerken slaan zowel op fysieke gegevens (bodem, water, landschap) als culturele, sociale en economische kenmerken. Regionale identiteit was onderdeel van de geformuleerde opdracht op 16 januari.

Dit biedt perspectieven om verder na te denken over de mogelijkheden van gebiedsspecifiek beleid.

Het is opmerkelijk dat alle groepen eenzelfde regio indeling hebben gemaakt. Bovendien zijn sommige ontwikkelingsperspectieven voor de meeste regio's in de verschillende toekomstbeelden opvallend gelijk (zie illustratie hiernaast).

Alleen voor de regio's Vallei, KAN en Stedendriehoek lopen de doelen uiteen:

- Stedendriehoek: verstedelijking langs de verbindende infrastructuur versus open ruimte in het rivierdal en tussen de steden;
- KAN: in een van de scenario's wordt de eenheid in het knooppunt weer opgeheven;

- Vallei (noordelijk gedeelte): multifunctioneel, kleinschalig gebied met nadruk op water, natuur en landschap of nadruk op grootschalige agribusiness.

Ook regionaal geven de beleidsstrategieën een richting aan. Verdere invulling en nadere keuzes zijn nodig. Zoals:

- In welke mate kan in de Veluweranden het wonen in het groen samen gaan met de aanleg van groene verbindingen?
- In welke mate wordt in het Rivierengebied (buiten en ook binnen het KAN) bestaande bebouwing opgeheven?

6.4 Concretiseren via projecten met KOMBI partijen

Met de workshops is er een eerste stap gezet. De zes beleidsstrategieën bieden een stevige basis om te komen tot bouwstenen voor een nieuw collegeprogramma. De provinciale Statenleden die aan de workshops hebben deelgenomen kunnen het gedachtegoed benutten bij het uitoefenen van hun taak. Maar ook de andere maatschappelijke partijen, kunnen het estafettestokje overnemen.

Het ingezette traject kan goed vervolgd worden door de nu nog algemene robuuste strategieën verder handen en voeten te geven met concrete projecten. Wanneer de KOMBI partijen (Kennis, Overheden, Maatschappelijke organisaties, Bedrijven en Burgers) dat samen ter hand nemen ontstaat een sterke bundeling van krachten, die de Gelderse regio's stevig op de kaart kunnen zetten.

Het is onze ervaring, dat het op korte termijn identificeren van projecten, die uitvoering geven aan een beleidsstrategie, stimulerend werkt. De provincie kan een sleutelrol vervullen bij het faciliteren van dit proces.

E
G
A

Ria Aartsen*	statenlid CDA	Harry Keereweer*	statenlid PvdA
Sonja van der Arend*	statenlid Groen Links	E. Klein	statenlid SGP
Johan Bakker	Waterschap Rivierenland	Kas Klein	provincie, economie/bedrijvigheid
Roelof Balk	Nationaal Groenfonds	Walter Kooy*	secretaris Raad voor het Landelijk Gebied
Guus Béguin	KAN	Theo Kuijpers	voorzitter Reconstructiecom. Veluwe
Henk Brink	Waterschap Rivierenland	A. de Kruijff	hoofd programmabureau Gelderse Vallei
Piet Bijl	statenlid PvdA	Nico de Kruijff	Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme
Frederike Bloemers	Natuurmonumenten	Aafke Kylstra*	provincie, economie/toerisme
Roelf de Boer	Arcadis	George Laeijendecker	provincie, hoofd beleidsont. landelijk gebied
Hans Boxem	gedeputeerde landelijk gebied, VVD	Mw. I de Lange	Waterschap Rijn en IJssel
H.A. Bruning	statenlid VVD	Jo Latijnhouwer	Streekbeheer Gelderland i.o.
Johan Buitink	statenlid CDA	Roelof van Loenen-Martinet	GMF
Frank van Bussel	provincie, EU-programmasecretariaat	Werner Ludwig	SOPAG
Mat Crijns*	Meeus rentmeesters	Madeleine van Mansfeld*	Alterra
J.P. Deighton	VD	Jan Markink	statenlid VVD
Ineke Dibbits*	provincie, milieu	Richard Matser	statenlid CDA
Jaap Docter	KvK Rivierenland	Mart Mensink	provincie, EU-programmasecretariaat
Nico van Doorn*	provincie, hoofd ruimtelijke ordening	George Meurders*	provincie, milieu
Riet Dumont*	provincie, landelijk gebied	Aniëlle Radder	provincie, organisatie
Tjerk Elzinga	GLTO	Henk Rem	Waterschap Veluwe
Floor Gimbel	statenlid Groen Links	Leon Ruessen	provincie, Ruimte voor ruimte
Fons Goselink*	provincie, landelijk gebied	Frits van der Schans*	statenlid D'66
Henk de Graaf	Amstelland Ontwikkeling	Rob Schröder*	Alterra
Mark Groeneveld	Gelders Agrarisch Jongeren Kontakt	Truus van Schie- Bok	statenlid PvdA
Annemarie Groot*	Alterra	G.S. Schotanus	statenlid SGP
Rienke Groot*	Alterra	Fye Sijbrand	KvK Veluwe
J. Haijink	statenlid CDA	Peter Smeets*	Alterra
Luuk Hans	Rabobank	Henk Smit*	Alterra
Wouter Helmer*	Stichting ARK/WNF	Marco van Steekelenburg	Alterra
G. Holdijk	statenlid SGP	Paul Thissen	provincie, RO
Johan Houwers*	statenlid VVD	Rob Tutert*	Tma
Gert-Jan Huetink	GLTO	Mw. T.J. Udo	Reconstructiecommissie Achterhoek
Walter van Hulsteijn	SEO Achterhoek	Fre Vorselman	STER Rivierenland
Rob Immink	provincie, water	Willy Waalderbos	statenlid CDA
Mw. E.M. de Jong-Van Meeteren	statenlid VVD	Elly Willink	provincie, communicatie
Jannemarie de Jonge*	Alterra		
Sander Joosten	KPMG		

* deelnemers aan het werkatelier

Colofon

Deze uitgave verschijnt onder de noemer van de gezamenlijke deelnemers aan de workshops en het werkatelier. De redactie is gedaan door Alterra en Provincie Gelderland.

Opdrachtgever:	provincie Gelderland, afdeling landelijk gebied, Riet Dumont
Workshop- en atelierleider:	Peter Smeets (Alterra)
Projectleider:	Henk Smit (Wageningen Proces Consultancy)
Posterpresentaties:	Johan Bakker (<i>water</i>), Wouter Helmer (<i>natuur</i>), Frits van der Schans (<i>milieu</i>), Marco van Steekelenburg (<i>verstedelijking</i>), Rob Tutert (<i>infrastructuur</i>), Walter Kooy (<i>economie</i>)
Facilitatoren:	Annemarie Groot, Madeleine van Mansfeld, Jannemarie de Jonge en Henk Smit
Posterontwerp:	Rienke Groot
Organisatie en logistiek:	Aniëlle Radder (provincie Gelderland)
Auteurs:	Riet Dumont, Rienke Groot, Rob Schröder, Peter Smeets en Henk Smit
Vormgeving en druk:	Alterra, SMC, team Vormgeving & DTP
Contactpersonen:	Riet Dumont, m.dumont@prv.gelderland.nl Henk Smit, h.smit@alterra.wag-ur.nl
Referentie:	Dumont, M.J., R. Groot, R.G. Schröder, P.J.A.M. Smeets en H. Smit, 2003 Nieuwe bruggen naar de toekomst, Alterra-rapport 674

